

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

TIDSKRIFT FÖR HEMMET,

TILLEGNAD

DEN SVENSKA QVINNAN.

NIONDE ÅRGÅNGEN.

Andra häftet.

Innehåll:

	Pag.
XIII. Den arbetssökande kvinnan i det moderna samhället, af <i>St—</i>	65.
XIV. Edouard René Lefebvre Laboulaye, af <i>O. E.</i>	90.
XV. Vår lektyr. (1. Romanen såsom bildningsmedel. 2. En blick på den engelska romanlitteraturen. 3. Miss Braddon och George Eliot.) Af <i>Erika</i>	97.
XVI. Något från våra grannar. VI. Småbref från Finland, af <i>Elisa</i>	108.
XVII. Nytt på vår bokhylla. (Läsning för barn, af Topelius. Evangeliska taflor af Lobstein. Molnet med silfver- kanten.) Af <i>en—ny</i> och <i>Reader</i>	114.
XVIII. Öppen talan. (Aristokrater äro vi alla. Några ord i anledning af den s. k. frökenreformen, af <i>Mumsell C.</i>)	124.
XIX. Vår Portfölj	128.

STOCKHOLM,
REDAKTIONENS FÖRLAG.

 Häftet utdelas den 30 April.

XIII. DEN ARBETSSÖKANDE QVINNAN I DET MODERNA SAMHÄLLET.

Ibland de sociala rörelser till förmån för qvinnan, som utmärka vår tid, intages ett ej oväsentligt rum af den, hvilken afser att utvidga hennes verkningskrets och bereda henne ökade medel till sjelfförsörjning. Det är egentligen under de tvenne sista decennierna denna rörelse antagit en mer bestämd karakter, och, såsom fallet är med alla viktigare, och reformer åsyftande, frågor, hafva äfven här olika meningar gjort sig gällande. Å ena sidan har denna rörelse blifvit omfattad med nit och ifver, å den andra betraktad med mistro och motvilja. Ej heller den har saknat sin yttersta höger och yttersta venster, hvarvid den ena med skärpa och bitterhet, stundom med hån och förlöjligande, yttrat sig om sträfvanden, hvilka den ansett åsyfta hvad man kallar *qvinnans emancipation*, ett sväfvande uttryck, som ofta användes, men sällan definieras, under det den andra, ledd af nitälskan och entusiasm för en i grunden ädel sak, uppställt fordringar och förfäktat åsigter, hvilka just genom sin öfverdrift snarare skadat än gagnat den goda saken, derigenom att de framkallat motstånd äfven från frågans sansade anhängare. Att sanningen ligger mellan tvenne ytterligheter, är en grundsats, som aldrig kan betonas tillräckligt starkt, ej inskärpas nog djupt, när det gäller att arbeta för ett stort mål. Det obetänkta, blinda nitet lägger ofta lika stora hinder i vägen för dess ernående som det fördomsfulla, sega motståndet.

Så har man t. ex. här å ena sidan velat nedrifva alla gränsskillnader mellan mannens och qvinnans verkningsfält, man har såsom rättvisa fordrat samma rättigheter i det politiska och sociala lifvet för qvinnan som för mannen, man har begärt att alla områden, alla banor, skulle öppnas för henne, ja, man har gått så långt, att man påstått det hon ej erkändes såsom människa, förrän hon i ofvannämnde fall erhållit full likställighet med mannen. Å den andra sidan har man deremot sagt, att inga förändringar vore af nöden i ofvanberörda hänseende. Qvinnan har ju hittills, utan allmän och kraftig medverkan, sjelf kunnat uttänka och för-

skaffa sig de medel till sjelfförsörjning, hvaraf hon varit i behof, det vore ej passande att hon öfverskred den hittills uppdragna gränsen för sin verksamhet, hon borde ej undantränga mannen från de befattningar, som hittills varit honom förbehållna, o. s. v. Man har å båda sidor, åtminstone enligt vår åsigt, gått för långt. Genom en småningom fortgående utveckling och förändring i våra samhällsförhållanden, genom bildningens allmänna spridning, genom tillväxten i de ofta konstlade behof en stigande civilisation medför, är kvinnans ställning ej i dag densamma som för ett århundrade tillbaka. Såväl genom omständigheternas kraf som ock genom tidsandans inflytande känner hon sig uppkallad att handla mer sjelfständigt, för att tillkämpa sig ett ekonomiskt och moraliskt oberoende. På samma gång har genom maskiners införande i åtskilliga industrigrenar, ja, äfven vid landtbruksarbeten, hennes utvägar till sjelfförsörjning blifvit betydligt kringskurna och hennes ställning derföre ofta nog ytterligt betryckt och beklagansvärd.

Men just dessa betryckta, dessa med nöd och elände hårdast kämpande qvinnor hafva varit hjeltomodiga och tåliga martyrer. De hafva ej besvärat verlden med sin klagan, den har ej ens känt deras tillvaro och tusende sinom tusende hafva sålunda framläpat ett bedröfligt lif och lidit en långsam marterdöd, under det deras lyckligare lottade systrar prydt sig med frukterna af deras vakor och mödor, föga anande hur många tårar, ja, hur många droppar af dessa arma varelsers hjertblod häftade dervid. Endast sällan har ett förnimbart jemmerskri, en högljuddare dödsrossling uppstigit från deras deras leder och väckt allmänhetens uppmärksamhet på förhållanden, hvarom den till största delen sväfvade i okunnighet; men om sålunda ett lifligare deltagande blifvit framkalladt för ögonblicket, har detta dock oftast blott framstått såsom en snart slocknande lyseld.

Så t. ex. väckte den engelska humoristens, *Thomas Hood's* *)

*) *Thomas Hood*, född 1798, död 1845, har utmärkt sig såsom författare af åtskilliga qvicka och humoristiska poemer, bland hvilka *Whims and Oddities* och *Comic Annual* vunnit stort bifall, men äfven i en allvarsammare genre har han försökt sig med framgång. Derom bär den här omnämnde *Song of the shirt* vittne och vi tro oss göra dem af våra läsare, som ej förut känna den, ett nöje genom att i sin helhet meddela detta vackra och djupt gripande stycke.

Song of the shirt med sin sorgliga refrain: Stitching at once a shirt and a shroud, (sömmande på en gång en skjorta och en svepning), syftande på den olyckliga sömmerskans öde,

With fingers weary and worn,
 With eyelids heavy and red,
 A woman sat, in unwomanly rags,
 Plying her needle and thread —
 Stitch, stitch, stitch!
 In poverty, hunger and dirt,
 And still with a voice of dolorous pitch
 She sang the »Song of the shirt»!

»Work! work! work!
 While the cock is crowing aloof!
 And work! work! work!
 Till the stars shine through the roof!
 It's oh! to be a slave
 Along with the barbarous Turk,
 When woman has never a soul to save,
 If this is Christian work!

»Work! work! work!
 Till the brain begins to swim;
 Work! work! work!
 Till the eyes are heavy and dim!
 Seam, and gusset, and band,
 Band, and gusset, and seam,
 Till over the buttons I fall asleep,
 And sew them on in a dream!

»Oh, men, with sisters dear!
 Oh, men, with mothers and wives!
 It is not linen you're wearing out,
 But human creatures' lives!
 Stitch! stitch! stitch!
 In poverty, hunger and dirt,
 Sewing at once, with a double thread,
 A shroud as well as a shirt.

»But why do I talk of death?
 That phantom of grisly bone,
 I hardly fear his terrible shape,
 It seems so like my own . . .
 It seems so like my own,
 Because of the fasts I keep;
 Oh, God! that bread should be so dear,
 And flesh and blood so cheap!

ett allmänt uppseende, och mer än ett vackert öga tårades vid dess genomläsning. Ej mindre djup var den fasa, som för två å tre år tillbaka spred sig inom Londons fashionabla

»Work! work! work!
 My labour never flags;
 And what are its wages? — A bed of straw,
 A crust of bread — and rags.
 That shattered roof — and this naked floor —
 A table — a broken chair —
 And a wall so blank, my shadow I thank
 For sometimes falling there!

»Work! work! work!
 From weary chime to chime,
 Work! work! work!
 As prisoners work for crime!
 Band, and gusset, and seam,
 Seam, and gusset, and band,
 Till the heart is sick, and the brain benumbed,
 As well as the weary hand.

»Work! work! work!
 In the dull December light,
 And work! work! work!
 When the weather is warm and bright —
 While underneath the eaves
 The brooding swallows cling,
 As if to show me their sunny backs
 And twit me with the spring.

»Oh! but to breathe the breath
 Of the cowslip and primrose sweet —
 With the sky above my head,
 And the grass beneath my feet,
 For only one short hour
 To feel as I used to feel,
 Before I knew the woes of want,
 And the walk that costs a meal! —

»Oh! but for one short hour!
 A respite, however brief!
 No blessed leisure for Love or Hope,
 But only time for Grief!
 A little weeping would ease my heart,
 But in their briny bed
 My tears must stop, for every drop
 Hinders needle and thread!»

kretsar, vid den hemska underrättelsen, att en ung sömmerska, som arbetade hos en af denna stads förnämsta modister, en morgon befunnits död i sin säng, bokstafvigen död af öfveransträngning efter 23 timmars oupphörligt arbete på en balklädning, som ovilkorligen måste vara färdig på utsatt tid. Unga flickor, som egna största delen af sin tid åt nöjet och dermed förenade omsorger, och hos hvilka en tyvärr alltför naturlig sjelfviskhet fostras af en öm, men kortsynt mor, blifva ofta tidigt förslöade till känslan. De anse sömmerskor endast till för att stå till deras tjenst, för att vara behjelpiga att göra dem eleganta och intagande, och bekymra sig föga om den ansträngning, de vakor, hvarföre de utsätta den fattiga arbeterskan, blott den beställda balparyren kommer dem riktigt tillhanda, liksom de ej känna ringaste försyn för att låta kusk och hästar frysa timtals under den kalla vinternatten, medan de flyga omkring i dansens hvirflar och anse sig hafva »gudomligt» eller »rysligt roligt». Söker man göra dem uppmärksamma på den klandervärda sjelfviskheten i deras handlingssätt och uppfattning, hör man dem ofta undanskjuta det samvetsstygn, de ej kunna undgå att erfara, med ursakten: »åh, de äro så vana dervid». Läsningen af dåliga romaner, af det slag, som engelsmannen kallar *sensation-novels*, hvilka endast lägga an på att spänna och öfverreta känslorna, och som sålunda småningom förslöa och förvända den annars hos ungdomen varma och naturliga medkänslan för lidande likar, bidrager kanske ej så obetydligt till den sjelfviskhet, vi ofta med smärta iakttagit hos unga flickor.

Tilldragelser sådana som den nyssnämnda, tragedier ur det verkliga lifvet, äro dock egnade att väcka denna känsla ur sin apathi och att störa den lyckliga okunnighet om medmenniskors lidande, i hvilka så många invagga sig. Tyvärr, nå dessa rörelser dock ej hos mängden till hjertats djup,

With fingers weary and worn,
 With eyelids heavy and red,
 A woman sat in unwomanly rags,
 Plying her needle and thread —
 Stitch! stitch! stitch!
 In poverty, hunger, and dirt,
 And still with a voice of dolorous pitch,
 Would that its tone could reach the Rich!
 She sang this »Song of the Shirt».

utan vidröra endast ytan, hvarföre de ock snart bortblåsas af vindkast från andra håll, och den sorgliga historia, som under några timmar kom många ögon att tåras och många hjertan att blöda, är snart åter så fullkomligt förgäten, som om man aldrig hört ett ord derom.

Denna bedröfliga erfarenhet skulle vara än mer nedslående, om ej en och annan ljuspunkt träffade den forskande blicken, om man ej här och der upptäckte hjertan med mindre grund jordmån, hos hvilka den varma, deltagande känslan trängt till djupet och slagit rötter, för att uppspira såsom ädel, fruktbarande säd. Dessa hjertan hafva oftast tillhört qvinnor, som, ömmande för sina olyckliga medsystrars belägenhet, ansträngt all sin uppfinningsförmåga och uppsökt alla hjälpmedel för att bispringa de lidande och åvägabringa förändring i de förhållanden, som varit orsaken till deras betryckta ställning. Men dessa qvinnor hafva i de flesta fall ej tillhört antalet af dem, som tala stora ord om kvinnans rättigheter och fordringar, ej heller dem, som intaga en betydande och ansedd plats inom sällskapsverlden och som blifvit rikt utrustade med lyckans håfvor. Nej, dessa verktyg för en högre vishet, dessa trogna arbeterskor i vingården hafva vanligen varit obemärkta och anspråkslösa qvinnor, som i stillhet handlat och som ofta saknat alla andra tillgångar än kraften af en ädel vilja, understödd af en oförtröttad ihärdighet och uppuren af en fast förtröstan på Guds bistånd i det godas utöfning.

Sålunda har i England uppstått *Society for Promoting the Employment of Women* och *Institution for the Employment of Needle-women*, i Frankrike *Société pour l'enseignement professionnel des femmes*.

Om den förstnämnda af dessa Föreningar ha vi redan för längesedan*) meddelat våra läsare några underrättelser. Miss Boucherett uppkastade planer till *Society for Promoting the Employment of Women* (Förening för anskaffande af arbetsförtjenst åt qvinnor) och samlade omkring sig några liktänkande vänner, hvilka med varmt deltagande omfattade hennes idé, snart blefvo hennes trogna medarbeterskor och i flera riktningar sökte att vinna det åsyftade målet — ökade tillfällen till arbetsförtjenst för medellösa qvinnor. Nämnde

*) Se *Qvinnan och Vålgörandet af St.*, 3:dje årg. sid. 3 af denna tidskrift.

förening organiserades vintern 1859—60 och anslöt sig till den af oss åtskilliga gånger omtalade *National Association for the Promotion of Social Science*. Mrs Jameson, Mrs Bodichon, Miss Parkes, Miss Rye, Miss Craig, Miss Faithfull, Miss Lewin, Miss Cobbe, kunna utom Miss Boucherett nämnas såsom de mest nitiska och verksamma befordrarne af denna rörelse, och genom deras bemödanden uppstodo *Victoria Press* *), ett boktryckeri som skötes af qvinnor och förestås af Miss Faithfull, en renskrifningsbyrå för fruntimmer, organiserad af Miss Rye **), samt en handelsskola för qvinliga lärjungar, hvaröfver Miss Boucherett åtog sig uppgiften. I sammanhang med denna rörelse stod äfven den förtjenstfulla månadsskriften *English Woman's Journal*, utgifven och redigerad af Miss Parkes och Miss Hays, hvilken tog sin början i Mars 1858 och fortgick till 1864, då den förenades med *Alexandra Magazine* ***). I denna tidskrift, organen för hvad man i England kallar »Woman's movement», finner man många väl och sansadt skrifna ar-

*) Denna stiftelse har ej direkte utgått från Föreningen, men den är dock samma andas barn.

**) Det var såsom föreståndarinna för denna anstalt Miss Rye egentligen lärde känna, i hvilken utblottad belägenhet en mängd qvinnor befunno sig genom omöjligheten att erhålla lönande arbete. Som det renskrifningsarbete, hvilket ombetroddes byråen, ej på långt när svarade mot efterfrågan, väcktes hos Miss Rye tanken att befordra emigration för fattiga qvinnor, för att sålunda bereda dem bättre utsigter för framtiden. Hon ej blott fasthöll denna tanke, men satte den äfven i verket, först genom att anskaffa medel till emigration för en och annan. När hon slutligen för sin idé vunnit sympathier hos en större krets, samt derigenom lyckats bilda den förening, som under namn af *Middle-class Emigration Society* har till uppgift att befrämja utflyttning till kolonierna för behöfvande qvinnor af medelklassen, och sålunda erhållit nog betydliga tillgångar för att göra försök i större skala, företog hon sjelf en resa till Nya Zeeland, tillsammans med 100 qvinliga emigranter. Hennes afsigt var att på stället undersöka förhållandena i denna koloni, för att på ett så mycket ändamålsenligare sätt kunna bispunga sina skyddslingar. Flera hundrade qvinnor hafva genom hennes medverkan utflyttat till Australien, der möjligheten för dem att sjelfva förvärfva en anständig bergning är långt större än i England.

***) Äfven denna tidskrift har nu upphört, men *Victoria Magazine*, som sedan 1863 utgifves af Miss Faithfull, omfattar samma syfte.

tiklar, förordande nya förvärfskällor för qvinnan, såsom boktryckeri, urmakeri, xylografi, bokhålleri, m. fl.

Ej blott i London, men äfven i Edinburgh, Dublin och flera bland Storbritanniens större städer utöfvar nämnde förening genom filialafdelningar en välgörande verksamhet. Så underrättade oss en korrespondent, att i *the Queens Institute for the Training and Employment of Educated Women* i Dublin 175 qvinnor under det förflutna året erhållit undervisning i telegrafi, lithografi, mönsterritning, målning, fotografi, bokhålleri, skönskrifning och maskinsömnad. Det säges vidare derom: »Denna förtjenstfulla förening har gjort så mycket att besegra irländska fördomar och högfärd, att tillsammans 782 fruntimmer (gentlewomen) hafva begagnat sig af den industriella undervisning, som erbjudes dem i denna läroanstalt, och af dessa hafva 438 erhållit arbete, tillräckligt lönande för att bereda dem en anständig bergning.»

Institution for the Employment of Needle-women är afsedd att bereda ordentliga och skickliga sömmerskor ett beskydd mot det i sanning grymma förtryck de lida af s. k. »contractors» eller »middlemen». Dessa åtaga sig nemligen större leveranser af färdigsydd plagg till kronan eller enskilde, och utminutera arbetet till fattiga sömmerskor, nedtryckande arbetsförtjensten för dem nästan till nollpunkten, för att sålunda rikta sig sjelfva. Det minimum af arbetslön dessa arma varelser stundom erhålla är alldeles otillräckligt för deras uppehälle, hvarföre de ock genom brist och umbärande af alla slag dagligen kunna sägas uthärda den grymmaste tortyr. Se här några siffertal för att bestyrka dessa uppgifter, hvilkas tillförlitlighet vi kunna garantera: fina veckskjortor 9 d. *), simpla skjortor $\frac{3}{4}$ till 3 d., byxor 5 till 7 d., västar 3 d., öfverklädnad af parasoller 1 sh. 1 d. *dussinnet*, o. s. v. Ett engelskt fruntimmer, Miss Ellen Barlee, dotter till en prestman, om vi ej misstaga oss, kom genom besök i armodets boningar i tillfälle att lära känna detta beklagansvärda förhållande, hvilket väckte hennes lifligaste deltagande. Detta deltagande var af den art, som ej snart ånyo förflyger, utan ville visa sig verksamt i handling; men Miss Barlee egde inga stora tillgångar till sitt förfogande och således inga utsigter att kunna uträtta något för att af-

*) En engelsk shilling innehåller 12 d. eller pence. Hvarje penny utgör knappast 8 öre. En skjorta således sydd för sina 6 öre!

hjelpa det missförhållande, hvaraf hennes menniskoälskande hjerta led. Hon lät sig dock ej afskräckas af denna tanke, men bemödade sig att så väl muntligen som skriftligen väcka uppmärksamheten härpå, och meddelade allmänheten sina iakttagelser och sin erfarenhet i ett litet arbete: *Our Homeless Poor and What we can do to help them* *). London. 1850. Sålunda lyckades hon erhålla understöd af åtskilliga inflytelserika och förmögna personer, en ej obetydlig grundfond samlades och hon blef på detta sätt egentliga stiftaren af den förening till fattiga sömmerskors beskydd, som kallar sig *Institution for the Employment of Needlewomen*. Det första praktiska resultatet af denna förenings verksamhet var ett s. k. *Needlewomen's home*, der välfrejdade och kunniga sömmerskor i första hand erhålla det arbete, hvilket förut endast tillkommit dem i andra eller tredje hand. Föreningens bemödanden gå ut på att anskaffa större leveranser, och arbeterskorna, som fullgöra sömnaden, få nu hela den arbetslön, hvilken derföre betalas, med ett mindre afdrag, som tillfaller stiftelsen, för att utgöra ett ringa bidrag till dess utgifter. Sömmerskorna arbeta endera i den lokal, som för detta ändamål förhyres af Föreningen, i stora, ljusa rum, under uppsigt af »matrons» eller förestånderskor för arbetet, eller ock hemtaga de arbetet till sig, om de äro kända och pålitliga. Man har beräknat att en sömmerska, hvars arbetsförtjenst förut endast uppgick till 2 à 3 sh. i veckan, genom denna förmedling kan förvärfva sig 5 till 9 sh. Flera sådana arbetslokaler hafva sedan uppstått i åtskilliga andra delar af London **).

*) Våra hemlösa fattiga och hvad vi kunna göra för att hjälpa dem.

**) Vi hade tillfälle att sommaren 1861 besöka ett af dessa, den fattiga arbeterskans, hem, då beläget 2, *Hinde Street, Manchester Square*. Det var då ännu ej ett år gammalt, men hade redan en gång måst ombyta lokal, i anseende till det stora tilloppet af arbetsökande. Vi kunna ej nu ur minnet uppgifva antalet af sömmerskor, som der voro sysselsatta, men det var ganska betydligt. I ett rum voro några symaskiner i verksamhet, men största delen af arbetet tillverkades medelst handen. Man såg alla slag af linnesömnad, från de finaste veckskjortor och med broderier rikt prydda *ladies' garments* till matrosens tarfliga skjorta. Föreningen hade lyckats erhålla en leverans för flottan, hvarigenom den fått riklig tillgång på gröfre arbeten. Rätt eget, tyg- och tidbesparande var det sätt, hvarpå de simpla skjortorna tillskuros. Ett stycke domestik veks jemnt i 6

Väl hoppas vi att hos oss ej skola finnas fullt så bedröfliga exempel att uppvisa, i afseende på arbeterskans betryckta och bekymmersamma ställning, samt på det i sanning skoningslösa sätt, hvarpå arbetslönen stundom nedsättes för qvinnor, som dem vi framdragit från det rika, men öfverbefolkade England. Tillräckligt många skuggsidor återstå dock för att visa den för sina likars nöd ömmande föremål för deltagande, för att gifva statsekonomen ämnen till bekymmer och för att beveka den verksamme människovännen till kraftiga mått och steg i afsigt att minska och afhjelpa det lidande, som beröfvar mången fattig qvinna helsa och lefnadsmod, ja, som öppnar mer än en förtidig graf. Ty äfven hos oss äro svårigheterna för qvinnor att erhålla tillräckligt och lönande arbete ganska stora, hvarom medlemmarne af våra Fruntimmers-föreningar nog kunna bära vittne, enär de ofta höra denna klagan, utan att i väsentlig mån kunna afhjelpa den. Äfven hos oss vedergälles qvinnans arbete vida sämre än mannens, om ock ej priset blifvit så ytterligt nedtryckt som i London. För en gröfre skjorta betalas ofta ej mer än 33 à 37 öre, då sömmerskan dessutom måste tillsläppa tråd; för spånad af 1 skålp. lin 44 à 50 öre, för 1 skålp. blånor 16 à 25 öre, hvilket allt utgör en ganska ringa dagspenning.

I sammanhang härmed skulle vi vilja påpeka den orättvisa, hvartill mången, äfven ömsinnad, qvinna stundom gör sig skyldig, då hon, lifvad af en visserligen lofvärd önskan att spara och hushålla, vill tillämpa sina ekonomiska grundsatser, när det gäller att betala en fattig qvinnans arbete. Vi hafva hört mer än en god husmoder litet smått skryta för sina vänner med förhållandet, att hon ger en ringare dagspenning åt sin hjälpustru eller att hon fått ett arbete förfärdigadt för billigare pris än fallet varit med dem. Här är sparsamheten minst på sin plats och bättre vore till och med att indraga en åt tiggaren kastad allmosa eller en till

delar. Derofvanpå lades en tjock jernplåt, hvari skråmor voro gjorda, afpassade efter de olika stycken, som fordras till en skjorta. Med en uddhvass knif följde nu tillskäraren dessa skårer och genomskar på en gång det sexdubbla tyget. När sedan jernplåten borttogs, befunnos skjortorna tillskurna och det så väl och omsorgsfullt, att ej något spink återstod. En liten förfriskning af en kopp the med bröd utdelades dagligen åt de i detta hem arbetande sömmerskorna.

ett välgörande ändamål lemnad penning, att ej tala om till nöjen anslagna medel, för att till fullo betala ett gjordt arbete, ty arbetaren är sin lön värd.

Det är en egenhet med de stora frågor, hvilka nära beröra mensklighetens djupaste intressen, att de nästan samtidigt väckas inom de nationer, som befinna sig på samma ståndpunkt i civilisation. Dessa frågor, dessa nya idéer synas vara barn af tidsandan, ty man kan ej säga, att de importeras från det ena landet till det andra, utan de upp-springa sjelfständigt från egen jordmån, om än det ena folket kan hafva åtskilligt att lära af det andra, hvad beträffar frågornas lösning, idéernas tillämpning och reformernas utförande. Detta har ock varit händelsen med den sociala rörelse, som sökt åvägabringa åtskilliga förändringar i qvinnans ställning i samhället, och som i första rummet för henne fordrat en grundligare och mer ändamålsenlig undervisning, i det andra ökade utvägar till sjelfförsörjning. Denna rörelse har i Förenta Staterna vunnit största omfång och der haft sin mest gynnande jordmån, ett förhållande, hvilket är fullkomligt följdriktigt, ty det amerikanska folket (som Förenta Staternas hvita inbyggare *par préférence* kalla sig) är en ung, kraftfull nation, ej hämmad i sin utveckling af sekelgamla vanor, fördomar och traditioner. Vi säga ej detta såsom ett klander för den gamla världen eller ett loftal öfver den nya, ty vi beundra ej obetingadt hvarken det gamla eller det nya, och vi tro att Förenta Staternas samhällsformer och förhållanden lika litet skulle passa de gamla europeiska monarkierna, som dessa senares skulle anstå den unge jätten. För att blifva ändamålsenlig och välsignelserik måste hvarje utveckling, som afser att uppnå ett lyckligt resultat, vara följdriktig och hvilat på nationel grund. Det unga vinet jäser stundom öfver och språnger flaskorna, det behöfver tid för att sätta sig och undergår sålunda en förädlingsprocess. Samma torde förhållandet vara med den transatlantiska republiken, hvilken ännu är i sin slyngelålder, (må man förlåta uttrycket!) och troligen har mången kamp att genomgå, många inre skakningar att uthärda, innan den hunnit den mognade ålderns sans, stadga och värdighet.

Må man ursäkta oss denna afvikelse från vårt ämne. Ehuru vi med full öfvertygelse upprepa yttrandet att »qvin-

nofrågan» i Amerika rönt långt mindre motstånd än i Europa, skulle vi ej derföre vilja önska och föreslå, att de amerikanska grundsatserna i en hastig vändning tillämpades hos oss. Vi hafva endast omnämnt detta såsom ett faktum, framkalladt och gynnadt af egendomliga, nationella förhållanden. England torde måhända utan motsägelse kunna ställas i andra rummet med afseende på den omtalade rörelsens framgång och utsträckning, ehuru väl den visst icke der saknat sina motståndare och förlöjligare. Miss Bessie Rainer Parkes yttrar härom i en liten historik *) öfver den af henne redigerade *English Woman's Journal*; »78 häften af denna tidskrift hafva utkommit under loppet af 7 år och har detta företag varit förenadt med långt mer bekymmer och ansvar, än fallet skulle hafva varit med en blott litterär tidskrift. Dess ledande artiklar vidrörde nemligen på många punkter det civiliserade samhällets dyrbaraste intressen, den stod i förbindelse med christna af olika bekännelser, och åtlöjets afgrund var alltid redo att öppna sig under dess utgifvares fötter.»

I Frankrike mottogs denna rörelse med långt större misstroende. Vi förmoda att en af anledningarna dertill varit de våldsamma omhvälfningar, som flera gånger egt rum i detta land, hvilket förhållande hos många framkallat motvilja och fruktan för ifrågasatta förändringar, särdeles för sådana, som hota att ingripa i familjelifvet. En annan orsak torde äfven kunna sökas i af kommunister och socialister under de första decennierna af detta århundrade framställda vidunderliga åsigter om kvinnans rättigheter och nya ställning i samfundslifvet. Madame Clarisse Vigoureux och madame Gatti de Gamond hade genom sina arbeten endast bragt frågan om reformer i kvinnans sociala ställning på afvägar. En tredje orsak ligger måhända i den mindre frihet man medgifver, den mindre tillit man i allmänhet visar den fransyska kvinnan, äfvensom deri att endast undantagsvis en grundligare bildning kommer henne till del. Hvad vi här yttrat är ej några lösa hugskott, utan grundadt på iaktta-

*) Denna återfinnes i hennes arbete: *Essays on woman's work*. London 1865. Vi hafva länge önskat göra våra läsare bekanta med denna lilla bok, som utmärker sig för sunda åsigter, en sansad uppfattning och klar framställning af ämnet och hoppas att snart kunna återkomma dertill.

gelsor på stället, ty en af våra korrespondenter, som vi anmodat att skaffa oss underrättelser om på hvad punkt frågan om qvinnans undervisning på det allmännas bekostnad och beredandet af ökade utvägar för hennes sjelfförsörjning befann sig i Frankrike, möttes, hvart han än vände sig, af undvikande och ovilliga svar. Man ansåg dessa frågor syfta på »qvinnans emancipation», detta formlösa hjernspöke, hvilket på vissa håll uppväcker lika mycken förskräckelse som spökhistorierna i barnkammaren, och ett framstående fruntimmer i Paris lemnade derpå följande svar: »j'ignore absolument si cette question existe encore, et même si elle a jamais sérieusement existé». Ett annat fruntimmer, utmärkt för sin litterära bildning och verksamhet, förklarade, att hon väl hade sig bekant personer, som lefde med uti och kände frågans ställning, men att hon ej ens ville hänvisa till dem, för att ej medverka till befordrandet af en sak, som hon ogillade.

De upplysningar vår korrespondent varit i tillfälle att inhemta, rörande den fransyska qvinnans sociala ställning i ofvanbemälda hänseenden, inskränka sig sålunda till följande uppgifter, hvilka vi anföra ur hans bref:

»Alltsedan den tid, då Madame *Niboyer* utgaf sin tidning *La voix des femmes*, hvilken ifrigt förfäktade qvinnans rättigheter och billigheten af hennes anspråk i förhållande till mannen, kan man säga att intresset för *la question des femmes* visat sig aftaga i liflighet. Det är ungefär femton år sedan nämnde tidning upphörde och, ehuru sedan dess i åtskilliga länder frågan vunnit en allmän och för sin lösning fördelaktig framgång, tyckes den deremot ej i Frankrike hafva blifvit omhuldad med jemförelsevis lika stort deltagande. Det är nog antagligt och till och med säkert, att hos de personer och inom de kretsar, der densamma förut omfattats med ifver och varit föremål för arbete och sträfvan, hågen och intresset för den goda idéen äro lika lifliga nu som förr. Men, vare sig till följd af politiska eller sociala hinder, har den offentlighet frågan en gång egt nu blifvit undertryckt. Högst sällan inlåter sig tidningspressen på det ämnet. Ingen författare egnar åt detsamma sin penna. Ingen tyckes ega mod att återupptaga till verksam behandling en sak, om hvars höga vigt de flesta nog ändå äro öfvertygade.

»Ser man efter hvad den franska staten på det hela taget gjort till förmån för qvinnan, så visar det sig, att de fördelar hon har att glädja sig åt, i jmförelse med mannens, äro högst få eller inga. Vid en så noggrannt som möjligt uppgjord skildring öfver qvinnans ställning inom svenska samhället, afgafs af de personer, som kände till ställningen i Frankrike, det erkännandet, att man på det senare stället mycket mindre sett hennes bästa tillgodo. Hon eger visserligen rättighet att söka vinna sitt uppehälle på samma väg som i Sverige står henne öppen, genom handel eller bedrivande af handtverksrörelse. Hon är myndig likaväl i Frankrike som i vårt land och sköter sina egna afärer efter behag. Men från all anställning i statens tjänst är hon fullkomligt utesluten *). Telegraf- och postexpeditionerna äro i Frankrike för henne stängda och få endast skötas af män. Något sådant som t. ex., att en orgelnist-syssla skulle handhafvas af en qvinna, existerar icke heller. Endast till den medicinska befattningen står henne tillträdet öppet, dock i lika inskränkt grad som hos oss.

»Med afseende på bildningen och den allmänna undervisningen är den franska statens förtjenst om qvinnan kanske något större. Visserligen måste hon hemta en stor del af sina kunskaper i privatanstalten. Lyceer och seminarier har hon ej att tillgå, men hon kan dock vid de för alla tillgängliga föreläsningarna i *Collège de France* vidare utvidga sitt kunskapsförråd, om hon så vill. Till och med Sorbonnes »amphitheatrar» tillslutas ej för henne och fast hon ej kan offentligen inskrivas såsom studerande, kan hon dock få aflägga examen inför fakulteterna. Detta bevisas deraf, att för en tid sedan ett fruntimmer inför *Faculté des lettres* erhållit filosofiska doktorsvärdigheten **). Likvisst är detta fruntimmer ej derföre mer än andra berättigadt att söka någon offentlig befattning.»

Som man ser af det föregående har den sociala rörelsen till förmån för utvidgande af qvinnans verkningskrets ej i Frankrike kunnat smicka sig med den stora allmänhetens

*) Deremot ser man ofta vaktmästaresysslor vid theatrar, biljettförsäljning vid jernvägar och kassörsplatser i butiker bestridas af qvinnor.

***) Detta fruntimmer är Mlle Julie Daubié, känd såsom författarinna af åtskilliga uppsatser i *Journal des Economistes*.

sympathi. Den har dock ej saknat sina målsmän, som med talang och värma fört kvinnans och företrädesvis arbeterskans talan, och bland dessa torde Mr *Jules Simon* och hans berömda arbete *L'Ouvrière* ej vara obekanta för våra läsare. Äfven Mlle *Marchef Girard* har i denna syftning skrivit: *Les femmes, leur passé, leur présent, leur avenir*. Paris 1860, och *Des facultés humaines et de leur développement par l'éducation*, Paris 1865 *).

Arbeterskans ställning är äfven i Frankrike betryckt och osäker, dels till följe af den stora konkurrensen, dels af bristande yrkesbildning. Man klagar äfven der öfver att hon stundom tvingas till arbete och ansträngning öfver sina krafter för att tillfredsställa fåfångans, nyckens, modets kraf, att hon under den s. k. säsongen, så benämnd, emedan den *par préférence* är nöjenas och förströelsernas tid, stundom under hela veckor, ja, månader nödgas arbeta från fjorton till tjugutvå timmar under dygnet, utan att dock erhålla mer än en knappt tillmätt lön för sina ansträngningar. Detta synes öfver hela den civiliserade verlden vara den stackars sömmerskans lott, och likväl är mängden af de kvinnor, som sjelfva måste anskaffa det nödvändiga för sitt uppehälle, nödsakad att anlita nålen såsom sitt förvärfvsmedel, emedan den saknar de kunskaper, hvilka äro behöfliga för utöfvandet af andra yrken.

Men alltsom maskiner och fabriker undantränga spinnrocken, väfstolen och synålen, inskränkas äfven utvägarne för denna stora klass af kvinnor att försörja sig sjelfva, under det på samma gång deras antal är i ständig tillväxt. I de fabriker, hvilka i stor mängd existera i Frankrike och England, användas visst äfven kvinnor, men det lefnadssätt de der föra inverkar i många fall ganska menligt både på kroppens och själens helsa. Sedan en allmännare uppmärksamhet blifvit riktad på detta förhållande, hafva i England åtskilliga mått och steg blifvit vidtagna för att skydda fabriksarbeterskan och minska fruktan för unga flickors anställande i fabriker; i Frankrike har man i samma afsigt inrättat ett slags klosterscholor, läroanstalter för kvinliga fabrikslärlingar, stående under uppsigt af nunnor. En sådan

*) Se vidare härom: Några ord om det naturliga systemet för uppfostran och dess förkämpar i Frankrike, af *Esselde*, 8:de årg. sid. 65 af denna tidskrift.

anstalt stiftades först af en fabrikant i Lyon och vann ett ganska stort förtroende bland den delen af befolkningen, hvars döttrar genom handarbete måste förtjena sitt bröd, och flera sådana hafva sedan uppstått på andra ställen, der fabriksindustrien har en större utsträckning. Att dessa etablissementer äro ett *pis-aller*, hvad lärjungarnes välfärd och välbefinnande beträffar, derom kan man lätt förvissa sig genom en hastig blick på ordningsreglorna i dessa klösterskolor. Disciplinen är der ytterst sträng och de unga lärlingarne äro nästan helt och hållet afskiljda från den öfriga världen. De inskrifvas vid tretton års ålder och derutöfver, samt förbinda sig att qvarstanna under tre år; fullväxta qvinnor kunna äfven erhålla arbete mot en förbindelse att qvarblifva $1\frac{1}{2}$ år. Arbetet börjar $\frac{1}{4}$ till 6 på morgonen och fortgår till $\frac{1}{4}$ till 9 på aftonen, med få afbrott; dessa bestå i en halftimma om morgonen till frukost och städning, en timma till middag och hvila, samt $\frac{3}{4}$ timma om aftonen till måltid, bön och beredelser att gå till hvila. Klockan 9 måste allt vara tyst och stilla. Så fortgå alla dagar, med undantag af söndagen, hvilken dock ej kan kallas en hvilo- och frihetsdag, ty äfven för den har hvarje timma sin bestämmelse. Förmiddagen är till största delen upptagen af gudstjenst samt af undervisning i skrifva och läsa, den enda skolbildning, som meddelas de unga lärjungarne; från 2 till 3 e. m. är katekisation, sedan följa aftonsång och andra religionsöfningar, och derefter kommer veckans glanspunkt, den gemensamma promenaden under uppsigt af systrarna. Vinterdagarnes korthet och ogynnsamt väder inkräkta och störa dock ofta detta, de unga flickornas enda nöje. I dessa anstalter har man visst med större omtanke sörjt för lärlingarnes lekamliga behof, det är sannt, liksom den stränga uppsigten bevarar dem från att inledas på afvägar från dygd och sedlighet, dock måste man medge, att dessa arma varelsers lif är särdeles glädjelöst just under den ålder, då lifvet ikläder sig sitt gladaste solljus, just under den tidpunkt, då lyckligare lottade föräldrar säga om sina unga, bekymmerfria döttrar: »låt dem roa sig, låt dem njuta af lifvet medan de kunna — den tiden är snart förbi.»

Miss Parkes omtalar i sitt här redan omnämnda arbete *Essays on Woman's Work* ett snarlikt etablissement i grannskapet af Algier. I närheten af denna stad befinna sig un-

der uppsigt af en religiös orden, ett hittebarnhus med omkring fyrahundrade barn, och man var i stort bryderi, huru man på ett lämpligt och för stiftelsen förmånligt sätt skulle kunna anskaffa arbete åt dessa. Då anlade en fransman ett silkesspinneri i en förtjusande dal på något afstånd från staden och erbjöd sig att der emottaga etthundrade unga flickor, såsom lärlingar och arbeterskor, mot vilkor, att de skulle tillförbindas att stanna från tretton till tjugueett års ålder, med en arbetstid af tolf timmar dagligen, och fortfarande stå under ständig uppsigt af klostersystrar. Denna institution invigdes 1861 och ansågs såsom en både nyttig och välgörande inrättning, afsedd att befordra de unga arbeterskornas bästa. Miss Parker är dock ej af denna åsigt, hvarom följande uttryck bära vittne. »Omkring 3 mil från Algier finnes en dal af det mest romantiskt sköna utseende, som i anledning af någon der gängse tradition erhållit namnet *La Femme Sauvage*. Den slingrar sig emellan branta kullar, beklädda med tall, jernek och oliveträd samt med en rik och herrlig mångfald af buskväxter. Vilda blommor växa der i ymnighet och under detta nästan tropiska klimats klarblå himmel synes det som om någonting så artificiellt och onaturligt som våra industriella systemer skulle blygas att visa sig — och dock är det ett faktum att i denna samma dal unga flickor äro sysselsatta med att nysta silke hela tolf timmar om dagen! — — — Och detta under åtta år af deras ungdomstid, utan ringaste möjlighet att inhemta någon kunskap i sömnad, matlagning och andra qvinliga sysslor, utan hvarken förströelse eller undervisning, utom de smulor söndagen kan erbjuda dem. Hvad skola de vara 1869!»

Dylika och snarlika missförhållanden var det, som påkallade människovännens deltagande och bemödanden att afhjelpa dem. Man kom mer och mer till en klar insigt deraf, att tusentals qvinnor ej hade annat medel till uppehälle än sitt eget arbete, men att det arbetsfält, som var upplåtet åt dem, ej var tillräckligt för alla, och att det felades mängden kunskaper för att söka sig nya. En artikel i *Revue Contemporaine* för 1866: *De l'éducation professionnelle des filles*, ur hvilken vi hemtat åtskilliga bland de här förekommande uppgifter, anmärker också ganska riktigt här om: »Det onda härrör af brist på kunskaper, hvarigenom kvinnorna, alla på en gång, kasta sig öfver arbeten, till hvil-

kas utförande instinkten är tillräcklig. För att åvägbringa en förändring, måste de unga flickorna erhålla en bättre undervisning; man måste utvidga fältet för deras verksamhet, införa qvinnan i nya industrigrenar. Hvarje lönande yrke fordrar sin lärotid, en viss förberedande undervisning. Nu är den undervisning, som meddelas flickor vida underlägsen den, hvilken kommer gossar af de lägre samhällsklasserna till del. För att förbättra de qvinliga arbetarnes ställning, är det därför nödvändigt att börja reformen med flickornas första undervisning. Kunna qvinnor förvärfva erforderlig *yrkesskicklighet*, hafva de äfven en naturlig rättighet att erhålla lika stor arbetslön som mannen.»

Sålunda tänkte och skrefvo många upplysta och ädelsinnade män, dock är det oss en tillfredsställelse att kunna säga, att äfven i Frankrike qvinnan var den, som först gjorde tanken till handling, den som först räckte ut handen att bereda en bättre framtid åt arbeterskan.

Se här hvad som, enligt hvad man sagt oss, gaf första initiativet till denna verksamhet. Till Frankrike komma årligen skaror af tyskar, som hoppas der lättare kunna vinna sin utkomst än i sitt hemland. De flesta begifva sig till Paris, men då de ej der finna det förlofvade land de sökt, måste de underkasta sig de lägsta arbeten, för att kunna lifnära sig. Gaturenhållningen bestrides till det mesta af dem och qvinnan tager ock del i arbetet. Under det föräldrarna äro sålunda sysselsatta, lemnas barnen åt sig sjelfva och drifva omkring gatorna i alla väder, halfnakna, uthungrade, smutsiga. Denna sorgliga anblick uppväckte hos tvenne ädla, varmhjertade makar af preussisk härkomst begäret att antaga sig de öfvergifna. För att ej förlora tid läto de i ett af de fattigaste kvarteren uppsätta ett flyttbart hus och togo der sin bostad. Der samlade Madame Bodelschwing omkring sig en mängd af de små vildarne, gaf dem föda, skydd, ömma omsorger och leksaker, blandade med hvarjehanda verktyg. De voro ej svåra att locka på detta sätt och kände sig snart hemmastadda hos sina vänliga beskyddare. Dessa började sin undervisning med musik, och genom tålmod och ihärdighet, i förening med verklig musikalisk bildning, lyckades madame Bodelschwing att inlära barnen chörer, som de med fullkomlig precision sjöngo i stämmor. De förbigående stannade ofta förundrade och lyss-

nade till de bekanta tonerna af Händels, Beethowens, m. fl. mästares verk, då de, tolkade af rena, klara barnaröster, ljödo från den anspråkslösa boningen. Till denna kunskap sållade sig så småningom äfven undervisning i läsning, religion, skrifning, ritning och i åtskilliga yrken. De förvånade föräldrarne, hvilka snart varseblefvo den stora förändring, som försiggått med deras barn, skyndade att betyga deras välgörare sin tacksamhet, och många bland de förra blefvo äfven upptagna bland lärjungarnes antal och derigenom iståndsatta att förvärfva sitt bröd på ett mindre mödosamt och mera lönande sätt.

Ryktet om dessa ädla makars bemödanden och den framgång de rönt nådde några menniskoälskande qvinnor, och väckte deras uppmärksamhet på de vackra resultat, som kunna åstadkommas äfven med små tillgångar, på sanningen, att ett stort träd vanligen ej har annat ursprung än ett obetydligt frö. Madame Charles Lemonnier samlade omkring sig några liktänkande vänner och dessa ädelsinnade qvinnor gjorde till sin uppgift att söka bevara arbetsklassens och de fattigare medelklassernas unga döttrar från elände och förtryck, i det tillfällen bereddes dem att inhemta kunskaper, hvarigenom de kunde blifva i stånd att draga rätt fördel af sitt arbete. Madame Lemonnier och hennes vänner gjorde för närmandet till detta mål ej allenast stora personliga uppoffringar, men sökte ock att för sin verksamhet intressera och erhålla medverkan af en större krets, hvilket äfven lyckades dem, och under deras auspicier bildades 1856 *Société de protection maternelle pour les jeunes filles* (Förening för moderlig vård om unga flickor). En trogen och nitisk medarbeterska funno de i den redan omnämnda Mlle Marchef Girard, som länge så väl i praktiskt som i theoretiskt hänseende, d. v. s. både såsom uppfostrarinna och skriftställarinna, sysselsatt sig med frågor rörande qvinnans undervisning och hennes ställning i samhället.

Föreningens egentliga syfte var att, så långt dess tillgångar medgäfv, på sin bekostnad låta meddela det största möjliga antal unga flickor undervisning i något lönande yrke, hvarigenom dessa fingo medel till sjelfförsörjning. Dess skyddslingar sattes för detta ändamål i lära dels i Paris, dels i Tyskland, men den undervisning, som de sålunda erhöllo, tillfredsställde ej deras moderliga beskyddarinnor. Hos

dessa uppstod då tanken att utvidga sin verksamhet genom att sjelfva grundlägga en undervisningsanstalt, som på ett mer ändamålsenligt sätt skulle motsvara deras fordringar och lärjungarnes behof. För att vinna denna afsigt, måste dock Föreningens organisation undergå någon förändring och den antog derefter namnet *Société pour l'enseignement professionnel des femmes* (Förening för meddelande af yrkesundervisning åt qvinnor). Denna förening constituerade sig 1862 och dess första omsorg blef att grundlägga en yrkesskola för qvinnor, hvilken öppnades den 1 Oct. 1862 med sex lärjungar och hvars föreståndarinna blef Mlle Marchef Girard. Alltsom de föräldrar, hvilkas döttrar kunde draga största nytta af den nya läroanstalten, kommo till insigt af de fördelar, som der erbjödos dem, tillväxte antalet af lärjungar och vid läsårets slut, följande Juni månad, hade det uppgått till 40. Då skolan åter öppnades nästkommande October infunno sig 80 elever, och alltefter som den fortgick anmälde nya, som dock af brist på utrymme ej kunde emottagas.

De menniskoälskande och energiska stiftarinnorna kunde ej besluta sig att bortskicka de barn, hvilka kommo till dem för att erhålla den vård och uppfostran, som måhända skulle gifva en helt annan och välsignelsebringande riktning åt hela deras framtid. Skolan måste sålunda utvidgas. Men huru finna medel dertill? Inga svårigheter och mödor afskräckte dock dessa ädla qvinnor. De gjorde utan tvekan sjelfva hvarje uppoffring för att nå sitt mål och de vädjade ej heller förgäfvades till medmenniskors deltagande.

Genom deras outtröttliga ansträngningar förskaffades en ny och på allt sätt ändamålsenlig lokal, der större utrymme kunde beredas åt det växande antalet elever. Den är belägen au Marais, 23, rue du Val-Sainte-Cathérine och räknar nu mer än 200 lärjungar. Men äfven inom andra stadsdelar kände man lifligt behofvet af en dylik skola, och förnyade uppmaningar i detta hänseende ställdes till Föreningens direktion. Den fruktade dock att utsträcka sina bemödanden för vida, i jämförelse med tillgångarne, men, då genom åtskilliga för saken intresserade personers åtgöranden en summa af 4,000 francs för detta ändamål ställdes till Föreningens förfogande, upphörde all tvekan. Den nya sko-

lan fick sitt hem på rue Rochechouart, 72 *), och tog sin början den 25 October 1864, under styrelse af Madame Clarisse Sauvestre, en af Föreningens äldsta och mest verk-samma medlemmar; den besökes nu af 80 lärjungar.

Société pour l'enseignement professionnel des femmes, hvars verksamhet varit i ständigt stigande under de år den varit till, har i mån af behof undergått åtskilliga förändringar i sin organisation, samt indragit allt flera af de från början passiva medlemmarne i denna verksamhet. Den har nu delat sig i sex underafdelningar eller komitéer: en för utvid-gandet af *Föreningens verksamhet och utbredande af de åsig-ter, som ligga till grund därför*, en för den ekonomiska för-valtningen, en för föreläsningar, en för studierna, en för verk-städerna, och en för att öfvervaka de unga lärjungarnes upp-förande utom skolan samt för att anskaffa dem förmånliga an-ställningar vid utgåendet derifrån. Medlemmarne af dessa komitéer dela sins emellan uppsigten öfver båda skolorna, och den omsorg de egnat åt detta åliggande har utöfvat ett högst välgörande inflytande på de unga lärjungarna. För att än mer direkt inverka på dessa, hållas af några bland direktriserna en gång i veckan föreläsningar i littera-tur, historia och sedolära; de unga åhörarinnorna göra der-öfver sina anteckningar och redogöra vid följande föreläs-ning för hvad de inhemtat under den föregående.

Föreningens skolor kunna egentligen hvarken kallas elementar- eller tillämpningsskolor, men utgöra en förmed-ling af båda dessa slag af undervisningsanstalter. Inträdes-åldern får ej vara under 12 år och hvarje elev måste undergå en examen innan hon antages. Lärokurserna äro af tvenne slag: för de allmänna och för specialstudierna, och upptaga en tidrymd af 3 år. I de förra ingå fransysk gram-matik, arithmetik, skrifning, historia och geografi, och for-dras för att erhålla tillträde till dem endast kunskap i de första elementerna af grammatik och räkning. För delta-gande i de speciella lärokurserna är examen lämpad efter hvarst studie-ämnes natur. En af dessa är bestämd för in-hemtande af handelskunskap och omfattar arithmetik, bok-hålleri, engelska språket, elementerna af handelsrätten m. m.;

*) Vi hafva så noggrannt uppgifvit dessa skolors adresser, i hopp att derigenom locka någon af våra läsare att vid ett besök i Paris taga dem i ögonsigte.

denna kurs är tvåårig. Andra och tredje årens kurser upptaga äfven fysik och naturhistoria. Under det tredje året meddelas någon kunskap i helsolära. Undervisningen i alla dessa läroämnen bibringas under morgontimmarne, d. v. s. från 8 till 11 förmiddagen.

Eftermiddagstimmarne från 12 till 6 äro egnade åt handslöjder och yrkesundervisning, och äro eleverna då grupperade alltsom anlag och önskan bestämma. Tvenne timmar dagligen måste äfven handelseleverna sysselsätta sig med nålen. Lärjungarne i klädes- och linnesömnad erhålla också undervisning i tillskrifning och i mönsterritning, och som denna afdelning har att fagna sig åt afnämare af sina arbeten underhåller den sig sjelf. För deltagande i de allmänna och en af speciallärokurserna erlägges en månadlig afgift af 10 francs, för endast *en* kurs 8 francs; hvarje afgift betalas i förskott. Dock finnas äfven åtskilliga friplatser; andra för hvilka endast $\frac{1}{2}$ eller $\frac{1}{4}$ af den bestämda afgiften erlägges. Dessa friplatser äro endera stiftade af Föreningen eller af enskilda och kunna betraktas såsom ett slags stipendier. Till hvarje skola hör ett bibliothek, bestående af arbeten i skön konst, vetenskap, litteratur, filosofi och religion, till största delen skänkta af hrr förläggare i Paris.

Se der hufvuddragen af så väl Föreningens som dess skolors stadgar. Man har naturligtvis ej hunnit den nuvarande ståndpunkten annat än genom mångfaldiga försök och efter derigenom vunnen erfarenhet. Men denna erfarenhet har ej blott kommit pariserskolorna tillgodo, utan äfven varit af nytta för åtskilliga läroanstalter, som i samma syftning och efter samma mönster blifvit stiftade i andra delar af Frankrike, i Belgien, Schweiz, Tyskland, Italien och England. Bland de utmärktaste af dessa omnämnas den i Brüssel och den i Turin. Äfven i Algier finnas åtskilliga arbetsskolor för flickor. De af våra läsare, hvilka med uppmärksamhet följt denna tidskrift sedan några år tillbaka, torde kanske erinra sig hurusom en fransyska, Madame Luce*), var den som tog initiativet till de arabiska flickornas uppfostran. Sedan synas åtskilliga fransysk-arabiska skolor hafva blifvit inrättade i Algeriet på regeringens bekostnad. I början hade bemödandet att undervisa de musulmanska flickorna kröntes med framgång, men småningom hade denna blifvit motarbe-

*) Se härom 3:dje årg., *Madame Luce* af *L—d*, sid. 92.

tad af infödingarnes misstroende och fruktan, att den arabiska qvinnan, genom den bildning hon sålunda erhöll, skulle frestas att vilja lossa på de sekelgamla band och vanor, som hållit henne fjettrad. De inflytelserika araberna hade derföre begärt att kunskap i läsa och skriva endast skulle meddelas de barn, hvilkas föräldrar önskade det, och att för öfrigt undervisningen skulle inskränkas till handarbeten. I följd deraf öppnades i Algier, under uppsigt af fyra fransyska och tvenne infödda damer, två arbetsskolor eller *ouvroirs*, der lärlingar emottagas för tvenne år. Innevånarnes förtroende för dessa läroanstalter tillväxte, då undervisning der meddelades i den muhamedanska kulten och i uppläsande af dess böner. Genom dessa medgifvanden har man lyckats bibringa många af de arabiska flickorna smak för arbete och möjlighet att sjelfva förvärfva sig en tarflig utkomst.

Som man ser af det här ofvan anförda har det arbete, som börjades med så ringa resurser och på ett så anspråkslöst sätt, men hvartill driffjedern var en sann och upplyst människokärlek, blifvit på ett förvånande sätt utvidgadt under loppet af några få år. Man kan ej undgå att göra den iakttagelsen, att Guds välsignelse ögonskenligen varit med detta arbete. Alltsom de lyckliga resultaten af de ädla stiftarinnornas ihärdiga ansträngningar kommit till en större allmänhets kunskap, har äfven kretsen af deras medarbetare vidgats, har det vackra företaget blifvit omfattadt med allt lifligare sympathier och man har insett att ingenting kunde vara önskligare än att ytterligare utsträcka den verksamhet, som redan burit så vackra frukter.

Ett bevis på ett dylikt stigande intresse lemna stiftandet af den förening, som, under namn af Athenæum, har till sin förnämsta afsigt att medverka till yrkesskolornas vidare spridning. Denna förening kan dessutom sägas hafva det dubbla syftet att söka utveckla och befordra intellektuel och musikalisk bildning inom samhällets högre klasser och att begagna denna smak till en häfstång för att lyfta och bistå de lägre och fattigare klasserna. Vi vilja med några få ord ange arten och syftet af dess verksamhet.

Madame Lemonniers ifriga och outtröttliga bemödanden att städse öka antalet af sina skyddslingar, att sörja för dem på ett allt mer omfattande sätt, och att för dem intressera

allt flera inflytelserika och förmögna personer, samt de vackra frukterna af denna rastlösa ihärdighet väckte småningom hos flera af Paris' mer framstående män en önskan att underlätta den varmhjertade qvinnans sträfvanden, särdeles som hon och hennes make så väl genom samhällsställning som utmärkta egenskaper voro kända och värderade. Men det synes som skulle först Madame Lemonniers död, i förtid framkallad af nit och ansträngningar för den uppgift, hon gjort till sin lefnads mål, hafva mognat denna önskan till handling, och frammanat den gärd af aktning och beundran, som härigenom egnas hennes minne.

Denna handling kan sägas hafva slagit ut i blomman den 24 November förlidet år, då en, det nya Athenæum tillhörig, på det präktigaste inredd musik- och föreläsningssal, belägen på högra Seinestranden i Paris, invigdes i närvaro af en talrik samling herrar och damer, ur den glada hufvudstadens *beau monde*. Ur dess sekreterares Mr Eug. Yungs helsningstal meddela vi våra läsare följande.

Grundläggaren af detta Athenæum är en människovän med både förmåga och vilja att befrämja goda och allmännyttiga företag. Han har på sin bekostnad låtit uppföra här ofvan nämnda lokal, samt för en tid af 35 år uthyrat den åt ett aktie-bolag, deri han är den förnämsta delegaren, mot en hyra — af några friplatser vid de litterära och musikaliska séancerna. Som han ej ensam vill dirigera sitt verk, har en styrelse blifvit vald och stadgar uppsatta för den nya föreningen. Dess lokal är afsedd att alternativt begagnas till litterära föredrag (3 gånger i veckan), hvarvid män sådana som Laboulaye, Jules Simon, Deschanel, m. fl. lofvat att medverka, och till konserter, (också 3 gånger i veckan), hvarvid de skickligaste musici komma att biträda, under ledning af en bland Paris' utmärktaste orkesteranförare. »Vår afsigt är, med ett ord,» sade talaren, »att här åvägbringa en lycklig förening af vetenskap, litteratur, musik och välgörenhet, som väl kunna räcka hvarandra handen till en broderlig samverkan, ty de hafva alla sitt ursprung i snillets och hjertats högsta, ömmaste och ädlaste ingifvelser.» Han hänsyftade äfven på de fördelar de bildade klasserna, särdeles damerna, kunde draga af dessa séancer, i en tid då upplysning, vetenskap, industri gå framåt med jättesteg, och

då man ständigt måste lära för att ej komma efter sin tid —
»qui n'apprend pas chaque jour est bientôt en retard».

Behållningen af alla dessa föredrag och underhållningar, de litterära som de musikaliska, är anslagen till välgörande ändamål och för närvarande främst till yrkesskolor för flickor. Den 46:te paragrafen i Sällskapetets stadgar bestämmer härom :

»Dividenderna kunna ej lyftas af aktie-egarne sjelfva, men endast af föreningar, inrättningar, anstalter, med ett ord, af sådana associationer, som hafva till syfte folkundervisning, välgörenhet eller allmännyttiga företag, enligt bestämd anvisning af aktie-innehafvarne.»

De sista underrättelserna, rörande de af oss här beskrifna yrkesskolorna, som numera erhållit namn af *Écoles professionnelles Lemonnier*, hemta vi ur *Le Siècle* för den 4 Mars d. å. Der omtalas hurusom ministern för allmänna undervisningen, Mr Duruy, för kort tid sedan besökt dessa skolor och med det lifligaste intresse underrättat sig om deras organisation. Han hade äfven tagit kännedom om de unga elevernas arbeten, hvaribland de i träsnideri och porslinsmålning isynnerhet ådrogo sig hans uppmärksamhet. Många af dessa äro af utsökt beskaffenhet och ämnade för den stora expositionen innevarande år. Som de damer, hvilka utgöra skolans styrelse, just då hade sin vanliga veckosammankomst, önskade Mr Duruy begagna sig af detta tillfälle, för att betyga dem sin aktning och belåtenhet med hvad han sett af dessa undervisningsanstalter. Hans tillfredsställelse ökades än mer, då han fick veta, att den samma moderliga omsorg, som omhuldade de medellösa flickorna såsom skolbarn, äfven sträckte sig derhän att efter slutad lärotid förskaffa dem goda platser, hvilket äfven lyckats; så t. ex. hade tolf af de unga eleverna erhållit förmånlig anställning i handel. Han upprepade flera gånger: »jag har här funnit lösningen af det svåra problemet — möjligheten att lära unga flickor ett lönande yrke, utan att de behöfva underkasta sig alla obehagen af en lärotid i verkstäderna.» I en sammankomst i Corps Législatif yttrade han sig äfven med största beröm om dessa skolor, såsom »mönster, värdiga att följa», samt omnämnde särskildt undervisningen i handelskunskap såsom god och ändamålsenlig. Man tror sig också hafva anledning att hoppas, att hans besök ej skall

blifva utan frukter, i afseende på en än vidsträcktare spridning af yrkesbildning bland den qvinliga ungdomen.

Som man ser af det här anförda har frågan att utvidga kretsen för qvinlig verksamhet genom meddelande af yrkesundervisning åt qvinnor och dessas införande på industriella områden, der de ej förut haft tillträde, *de facto* vunnit erkännande äfven i Frankrike, om man ock på vissa håll fruktat qvinnans inträde på nya banor och hennes mer sjelfständiga uppträdande i tanke och handling, såsom ledande till den så mycket befarade *qvinnoemancipationen*. Vi vilja i det följande gifva våra läsare en hastig öfverblick af »qvinnofrågan» *) ställning i det tredje af de stora kulturländerna, Tyskland.

St—.

(Forts.)

XIV. EDOUARD-RENÉ LEFEBVRE LABOULAYÉ.

Det var en dag i Augusti 1831.

Restaurationens och den heliga Alliansens qvalmiga luftkrets var rensad, dess blåa dunster skingrade. Julirevolutionen hade lärt Frankrike och Europa att andas fritt igen. Folken började vakna ånyo efter dvalan och hvilans i reaktionens armar under romantikens vagg sånger. Idéerna från 89 började spira på nytt. Demokratien växte till sjelfmedvetande. Den såg fångelserna fyllda, men skolorna för »folket» inga eller tomma. Den hörde motsatsen ega rum i Amerika.

»Låt mig resa dit och studera der,» yttrade då till den nya juliministären en ung man, »och jag vill predika om Amerika för Paris och för Europa.» Det var *Tocqueville*.

*) Vi föredraga denna benämning framför den af qvinnoemancipationen, dels emedan detta uttryck här är oegentligt, då qvinnan väl ej bland de civiliserade nationerna i våra tider stått i ett så beroende förhållande, som härmed förutsattes, om hon ock på flera sätt varit hämmad och bunden i sin verksamhet genom föråldrade lagar, vanor och fördomar, band, hvilka hon sjelf mången gång hårdare tilldragit, dels emedan detta uttryck oftast blifvit användt såsom betecknande brist på qvinlig finkänslighet, blygsamhet och grannlaghet, egenskaper, hvilka dock kunna sägas utgöra sjelfva blomman af hvarje sannt qvinnligt väsende.

Fyra år derefter hade han »*La Démocratie en Amérique*» färdig. Den blef för vårt århundrade hvad Montesquieus »*Esprit des lois*» var för sjuttonhundratalet.

Vid den tiden lefde författaren till »*Paris en Amérique*» såsom en tjuguarig yngling i Paris.

Han gick ej den vanliga studievägen. Man hörde honom icke omtalas vid Akademien. Han tog inga grader, inga examina, inga examensbetyg. Han studerade blott, men han studerade *fritt*.

Det var Edouard-René Lefebvre Laboulaye, — »*Le Docteur René Lefebvre*», Mitgljed der K. K. Hanswurst-Akademie zu Gänsendorf, F. R. F. S. M. A. D. D. et cetera et cetera», såsom han sedermera betecknat sig.

Hvilken återklang Tocquevilles idéer skulle finna hos den då tjugufyraårige Laboulaye, kan man lätt föreställa sig. Men han var icke genast färdig att träda i den unge mästarens spår. Den Gamla Verldens rättsförhållanden utgjorde då som bäst föremålet för hans forskningar. Han satt der i sin kammare i Paris, fördjupad i studier öfver jordegendomens och dess rättsförhållandens historia i Europa från äldsta tider tillbaka. Hvad han en gång börjat, det ville han ock genomföra, och så uppträdde han 1839 med sin »*Histoire du droit de propriété foncière en Europe depuis Constantin jusqu'à nos jours*».

Detta hans första arbete prisbelöntes af *l'Académie des inscriptions et belles lettres*. Men när det så trycktes, stod det på titelbladet: *par M. E. Laboulaye, fondateur de caractères*, d. v. s. stilgjutare. Det var den spirituella författarens första skämt, skulle man kunna tro. Det var dock, såsom allt hans verkliga skämt sedermera visat sig vara, rent allvar. Laboulaye var den tiden stilgjutare och intet annat, mer än författare, som han då i detsamma blef inför verlden.

Sedan dess har hans bana varit de ständiga segrarnes, hans och hans idéers, och deribland först och sist *frihetens*.

Till en början fortsatte han nu sina gamla studier. Det ena arbetet följde på det andra. År 1841 lät han trycka en »*Histoire de la procédure civile chez les Romains*». År 1842 utgaf han en afhandling öfver *Fredrik Carl von Savignys lif och lära*, hvori han visade betydelsen af grundsatserna hos den nya historiska skola, som Savigny, Schlosser m. fl. grundat. Året derpå meddelade han »*Recherches sur la condition*

civile et politique des femmes depuis les Romains jusqu'à nos jours», och prisbelöntes derför af *l'Académie des sciences morales et politiques*. År 1845 utgaf han tillsammans med Dupin »*Glossaire du droit ancien*» jemte »*Institutes coutumières de Loisel*», och samma år utkom hans »*Essai sur les lois criminelles des Romains concernant la responsabilité des magistrats*», som också prisbelöntes. Samma år (1845) invaldes han i *l'Académie des inscriptions et belles-lettres*, och 1849 blef han slutligen professor vid Collège de France i *komparativ lagstiftning*, ograduerad som han var, men efter en »speciminering» dock inför publiken, som torde betyda mer än alla akademiska pappersmeriter.

I denna sin befattning fortfar han ännu i dag att verka med den rastlösa flit och den outtömliga alstringskraft, som utmärkt de franska författarne i alla tider, och på hvilken icke ens det andra kejsardömet lagt några band, man må om dess frihetsfiendtlighet i viss mening föröfrigt säga hvad man vill. *Revue de législation et de jurisprudence*, *Revue historique de droit français et étranger*, *Revue germanique*, *Journal des Débats*, jemte flera andra tidskrifter och tidningar, vittna år från år derom.

Men utom denna rent rättsvetenskapliga verksamhet har han derjemte mer än kanske någon i Europa för närvarande förmått popularisera eller för de bildade i allmänhet göra tillgängliga samtidens rättsidéer.

Det är från denna sida vi här i Sverige under den senare tiden lärt känna honom genom öfversättningen af hans »*Paris en Amérique*», och det är för denna hans betydelsefulla verksamhet vi här särskildt velat rikta vår allmänhets uppmärksamhet på honom.

Tocquevilles »*Démocratie en Amérique*» hade, som sagdt, fästat hela Europas blickar på den Nya Verldens samhällsförhållanden.

Socialismen och kommunismen och dessa idéers utbrott i februarirevolutionen 1848, hade för en tid grumlat blickarne. Frihetsbegreppet hade förblandats med och bortskymts af jemlikhetsvurmen. Straffet, korrektivet åtminstone, blef det nya kejsardömet.

Fram på 1850-talet började man få ögonen öppna för den nya reaktionen. Tocquevilles idéer började spira på nytt. Blickarne flögo ånyo öfver oceanen dit vester ut. Europa hade

der att lära, hur ett folk styr sig sjelft. Hvad Montesquieu hade lärt i England, det hafva vi att lära i Amerika.

Tocqueville hade gjort sin insats i den nya rörelsen. Han hade, så vidt det på honom berodde, sökt visa huru frihetens problem kan förenas med jemlikhetens. Han hade förebådat, hade varnat för februarirevolutionen, utan att dock någon lyssnat dertill. Af den allmänna rösten inkallad i den konstituerande församlingen, sökte han, sedan revolutionen kommit till genombrott, verka hvad han kunde, för att hålla ihop och leda de våldsamma viljornas rörelser. Men förgäfvets. Han inträdde väl i den nya republikens ministère under den nya presidenten. Men hans idéers seger var förlorad för ögonblicket. Han återvände till det enskilda lifvet och egnade sitt återstående lif åt sitt arbete »*L'ancien régime et la révolution*», — detta snilleverk af första rangen, som vi ännu sakna öfversatt på vårt språk, — och dog (1859) en de nya frihetslärornas apostel, misströstande om möjligheten för Frankrike af en verklig politisk frihet midt uppe i chartor och konstitutioner.

Men under allt detta hade dock hans, det vill säga Amerikas idéer bildat en skola. Laboulaye tog vid der Tocqueville slutat.

Det var i midten på 1850-talet. Det nya kejsardömet hade tydligt visat, hvilka idéers barn det var. Det var »idées napoléonéennes» det gällde för detsamma att förverkliga. Det var despotismens frihetsidéer, det var »*le suffrage universel*», grundad på folkets okunnighet och behof af förmynderskap; det var centralisationsmanien, grundad på folkets verkliga eller förmenta oförmåga af sjelfstyrelse. Det var jemlikhet i ofrihet. Det var broderskap under en despot. Men det var icke friheten sjelf.

Med hela sin viljas energi och hela sin rätts- och verlds-åskådningss skarpblick kastade sig nu Laboulaye in i studier af sjelfstyrelseidéerna, frihetsidéerna, sådana de erhållit form och uttryck i Nord-Amerikas samhällsskick. Hans första appell till Frankrike och Europa, för att väcka den religiösa, sedliga och politiska frigörelsens idéer till ny verksamhet, var — en öfversättning af *Channings sociala skrifter*, en öfversättning, som han inledde med *en skildring af Channings lif och lära*. Det var att gripa de idéerna i hjertpunkten.

Det är i de religiösa idéerna, som alla andra idéer ha sitt

fäste och sin utgångspunkt. Ingen af de nyare författarne synes, så vidt vi veta, vara så gripnen af denna sanning, och ingen heller synes så ha förmått höja sig till en af alla fattad och älskad tolk för den sanningen, som Laboulaye. Öfver staten står den enskilde, liksom han äfven är statens första element. *Allt* är till för den enskildes, för människans uppfostran. Det är denna menckliga lära, som genomgår alla Laboulayes verk. Deraf ock hans varma, brinnande kristendom. Deraf hans upphöjande af Channing såsom en ånyo renad kristendoms lärare och profet. Deraf ock hans kamp för religionsfrihet såsom grund och medel för allt annat slags frihet. Han må skriva om *slafveriet i Nord-Amerika* och *kriget för dess utrotande*, eller om *qvinnans rätt*, eller om *den antika friheten i jemförelse med den moderna*, eller om *samvetsfriheten*, eller om *den politiska friheten* eller hvilken frihet som helst, om *Guds personlighet* eller om *folkuppfostran*, om *Tocqueville* eller *Bunsen* eller *Hegel* eller *Fredrika Bremer*, han må skildra *Paris i Amerika* eller *Abdallah i öknen*, — genom allt strömmar denna kärlek till det menckliga, som i och med kristendomen kom till sin rätt och som alla kyrkor och alla samhällen, hur de än förvilla sig och hur de än stanna på halfva vägen och synas förlora målet ur sigte, dock med eller mot sin vilja och insigt måste medverka till att göra gällande i alla menckliga institutioner, liksom i den enskildes lif.

Också finnes väl ingen författare för närvarande som, hvarhelst han blir känd, utöfvar en så fångslande verkan som Laboulaye. Han öfversätter på sitt hjertas och sitt folks språk den nya verldens idéer och gör dem sålunda gångbara i *hela* verlden med denna elektriserande, sympathetiskt genomgripande verkan, som det synes vara fransmännens hemlighet att kunna åstadkomma. Det är knappast tio år sedan han började denna fria verksamhet, och redan läser honom hela Europa med förtjusning, gamla och unga, qvinnor och män. Det är i detta en tyst, men mäktig revolution inom hjertats verld, närmast kanske att förlikna vid Rousseaus för hundra år sedan, men huru mycket renare, ädlare, menckligare, lyckligare, välsignelserikare!

Genom alla abstraktioners och filosofiska skolors och theologiska och kyrkliga striders virrvarr, förkättringar och upplösningsarbete, hvilken harmonisk, klar, förmedlande och försonande anda i alla denne Laboulayes skrifter! Han må

skämta, »qvick som en eld», men kärleken glöder mild på botten, och sjelfva »stockarne» skulle kunna börja knoppas och grönska igen i den vårluft, som andas från hans »Paris en Amérique», — om de hafva någon lifskraft qvar nemligen.

Man talar om den »flinthårda» juridiken. Laboulaye gör detta uttryck till en gammal fördom. Det rätta är lika mänskligt som det sanna, goda och sköna. Det är icke *dess* fel, att jurister stundom blifva hårda och själlösa bokstafsdyrkare, lika litet som det är sanningens fel, att filosofer *ex professo* blifva abstraktionsprinsar, eller godhetens, att prester och teologi blifva arga dogmatici, eller skönhetens, att poeter blifva rimmare eller ord-sockerbagare eller att konstnärer blifva manierister. Laboulaye är så lärd som trots någon jurist, och flinta har han i sig, det ser man på gnistorna som spraka om honom, men han har något derjemte och något som är mäktigare än både lärdomen och flintan och som icke tillåter dem att hårdna och förstena honom, och det är *själ*. Han är ett undantag från den gamla satsen, att fransmannen endast har »*esprit*». Fullt ut så sprittande spirituellt som någon fransman, har han derjemte »*Gemüth*» som den bästa tysk, och är med allt detta slutligen äfven en man af »*matter-of-fact*» som en anglosaxare. Med en sådan utrustning kan man ej annat än eröfra hela världen för sina idéer. Han stammar i ideel mening i rätt nedstigande linie från *Montesquieu*, författaren till »*L'esprit des lois*» och »*Lettres persanes*».

Laboulaye räknar endast 56 år ännu. Ännu kan han således verka länge och mycket. Möjligen skall han till och med upplefva en del af sina idéers segrar. Det är icke socialistiska och kommunistiska idéer, som lifva våra dagars unga Frankrike. Dess söner hafva gått i skola hos *Toequeville* och *Laboulaye*. Det är decentralisationsidéerna, kommunalfrihetens, religionsfrihetens, lärofrihetens, personlighetsbegreppets idéer som beherrska dem. Negationens, upplösningens, kritikens arbete må fortgå. Men man är icke längre i absolut oklarhet om hvad som »skall sättas i stället». Det är icke längre endast fråga om nya systemer, och »chartor» och konstitutioner. Det gäller framför allt den enskildes frigörelse och det positiva arbetet därför genom allmän folkuppfostran, allmän folkbeväpning, allmänt deltagande i kommunal- och kyrkoförvaltning o. s. v., och för alla dem, som sålunda söka

grundlägga en ny och bättre folkens framtid, för dem är Laboulaye en ledare och lärare, det må gälla det gamla nor- den eller den unga södern, det må gälla de romanska eller de slaviska folken.

Vi sluta med några uppgifter rörande Laboulayes arbe- ten under detta sista årtionde, på hvars verksamhet och idéer vi här ofvan kastat några flyktiga blickar.

År 1855 utgaf han första delen af det i fjol i tre delar fullständigt utgifna arbetet: »*Histoire politique des États-Unis depuis les premiers essais de colonisation jusqu'à l'adoption de la constitution fédérale 1620—1789*». Samma år utkom hans »*De l'esclavage*» med ett företal och en »*Étude sur l'escla- vage aux États-Unis*» och likaledes samma år »*Études con- temporaines sur l'Allemagne et les pays slaves*»; år 1856: »*La liberté religieuse*»; år 1857: »*Traité religieux*»; 1862: »*Les États-Unis et la France*»; och »*Études morales et politiques*»; 1863: »*L'état et ses limites, suivi d'essais politiques sur M. Toc- queville*»; samma år: »*Paris en Amérique*»; 1864: »*Le parti li- béral, son programme et son avenir*»; — allt arbeten som väl för- tjente att på svenska öfversättas, lika väl som hans novelli- stiska arbeten »*Souvenirs d'un voyageur*» af 1857, »*Abdallah*» af 1859 och »*Contes bleues*» af 1863.

Man har klagat och klagat ännu någon gång, med mer eller mindre skäl, att vår tid icke är någon tid för litterära idrotter. Det kommer deraf, att man har hufvudet och hjer- tat fullt af de nyss gångna tidernas poetiska blomstring, en blomstring, som vid närmare påseende lätt nog befinnes hafva varit icke så litet drifhusmessig i reaktionens varma, men derjemte qvafva luft. Men vidgom blicken. Lyssnom till ar- betet i den nya tidens verkstäder, både i gamla och nya verl- den, och vi se redan en ny blomstring. De nya idéerna blomma väl icke i bunden form, åtminstone mycket sällan och sällsamt, om äfven bevis på sådant icke saknas, såsom till exempel i *Ibsens* »*Brand*»; men der de äro så friska och rika som i La- boulayes skrifter, der sakna vi icke den »bundna» formen, vi älska fastmer den fria, isynnerhet när den i all sin fri- het är så harmonisk, klar och i innersta mening sannt bunden som hos Laboulaye.

O. E.

XV. VÅR LEKTYR.

(1. *Romanen såsom bildningsmedel.* 2. *En blick på den engelska romanlitteraturen.* 3. *Miss Braddon och George Eliot.*)

»Ein Blick in's Buch und zwei in's Leben,
Das muss die Form dem Geiste geben»*).

1.

Den ursprungliga afsigten med nedanstående uppsats var att lemna en kort karakteristik af en nyare engelsk romanförfattare, pseudonymen *George Eliot*, samt att närmare redogöra för innehållet af denne författares eller rättare sagdt författarinnas (ty det påstås med fullkomlig säkerhet att en *miss Evans* gömmer sig under denna pseudonym) senaste arbete. Men snart insågo vi nödvändigheten att närmare angifva de grunder, från hvilka vi utgått vid bedömandet af såväl författarinnans betydighet, såsom sådan, som af beskaffenheten af hennes arbeten, eller, med andra ord, att antyda hvilka fordringar vi ställa på en roman, för att tillerkänna den ett högre värde. För att nå detta mål föreföll det oss lättast att anställa jemförelser mellan olika författares skrifart och skaplygne. Och sålunda har ett arbete af annan förf., men äfvenledes ur den nyare engelska romanlitteraturen, företrädesvis blifvit föremål för vår granskning och gifvit anledning till de här nedan angifna iakttagelserna. Men till frågan om grunden för vårt omdöme om den eller den romanen, slöt sig då en annan, hvars besvarande låg vår afsigt nästan lika nära, nemligen denna: Har romanen någon större betydelse såsom bildningsmedel? Bör den anses såsom en verklig och viktig faktor i vår intellektuella utveckling? Kan den utöfva ett välgörande inflytande, ej blott på vår fantasi, men ock på vår moraliska känsla? Vid försöket att besvara dessa frågor, eller vid iakttagelserna öfver *romanläsningsens inflytande*, bemödade vi oss att komma till klarhet öf-

*) Fri öfvers. »En blick i boken, två i lifvet,
Blef själens helsa föreskrifvet.»

ver arten af de anspråk romanen måste fylla, för att man med ett obetingadt *ja* skulle kunna besvara desamma.

Det är derföre ej blott ur synpunkten af ett konstverk, som vi hafva att betrakta romanen. Genom de poetiska tankar och skildringar den innehåller, samt framförallt genom en hög och idealiserad verldsåskådning, hvarunder förf., i det han återgifver människolifvets mångfaldiga vexlingar, sjelf ser och låter sina läsare finna, att en högre betydelse, ett inre samband, en bestämd plan genomgår detsamma — eger romanen sitt konstvärde. Men, då det verkliga lifvet är berättelsens grundval, erfordras derjemte trohet i teckning, sanning och kraft i karaktersskildring, med ett ord, ett slags på verkligheten grundad historisk beskrifning, så att den läsande oemotståndligt erkänner: »så gestaltar sig lifvet». Romanen var till sin ursprungliga idé endast och allenast *en omklädnad af kärleksdikten**). Men, sedan *Walter Scott* banat en ärofull väg för den historiska romanen, och sedan författare, sådana som *Dickens*, *Thackeray*, *Bulwer*, m. fl. upphöjt den sociala tendensromanen (sambällsromanen) till en så öfvervägande betydighet, torde denna definition af romanen nu kunna kallas för trång. Kärleken ingår visserligen deruti såsom ett grundthema, men, likasom i lifvet, framträder den ej alltid *främst* på skådeplatsen. Det rörliga, mångskiftande människolifvet drifver den ofta i bakgrunden, utan att den dock derigenom förlorat sin betydighet, eller sin rätt att vara en bestämmande röst vid den slutliga fulländningen af dramat.

Är romanen således, genom sina dramatiska och poetiska elementer, ett konstverk, och genom sin uppgift att beskrifva det verkliga lifvet ett slags historisk skildring, så måste omdömet om densammas beskaffenhet vinnas på flera vägar. Vid vårt omdöme hafva vi derföre utgått, dels från erfarenheten och egna iakttagelser öfver lifvet; dels från det oss alla gifna sinnet för det sköna, det träffande, det sannt *lagom*, ehvad det i tal eller skrift framträder; — mindre deremot från estetiska teorier. Det är således snarare ett personligt omdöme än en på allmänna reglor stödd granskning, vi här våga framställa. Ehuru detta hos en mindre anspråklös förf. kunde synas ett fel, torde det här, der ändamålet snarare är att locka läsaren att bilda sig ett eget sjelfstän-

*) *A. W. Grube.*

digt omdöme, än att påtvinga honom en annans, vara af mindre betydenhet.

Det ligger i sakens natur, att romanen, ehuru den rör sig inom en för alla mer eller mindre välbekant sfer, skall på olika läsare göra ett helt olika intryck, alltefter som den mer eller mindre troget uttrycker den speciella lefnadsuppfattning, som är läsarens egen. Ett verk af mycken förtjenst kan derföre stundom blifva orättvist förkastadt, af den anledning, att det ligger utanför sina läsares närmaste erfarenhet eller själsriktning. Detta sker dock endast, när det subjektiva godtycket och ej eftertanken får vid omdömet vara det bestämmande. Ett sådant, på halfklara eller allsinga skäl grundadt *tycke* är i sjelfva verket intet omdöme. Det senare söker en allmängiltig grund att utgå ifrån och finner denna, dels i det s. k. »sunda förnuftet», dels i lagarna för det sköna, hvilket derjemte är det sanna, väl ej alltid enligt estetikens regler, men enligt de lagar, som äro inskrifna i hvarje rent hjerta, i hvarje ädel själ, och som i sjelfva verket förestafvat estetikens grundreglor. Detta skönhetsinne, som, utbildadt, kallas god smak, och skärpt genom studium och forskning får namn af konstsinne, måste, redan i sitt första, ouppodlade stadium, göra hvarje läsare i viss mån kompetent att uppfatta olika författares skaplygne, äfven sådana, af hvilka han personligen känner sig föga tilltalad. Hans uppfattning bör således kunna få beskaffenheten af ett verkligt omdöme och såsom sådant vara, om ej en vägledning, åtminstone ett uppslag för en annans. Då vi af erfarenhet veta huru ofta man sväfvar i ovisshet öfver grunden för sitt omdöme, då man uttalar sitt »en alltför söt», »en förträfflig», eller »en fasligt långtrådig bok!», torde en liten gemensam mönstring af en och annan bland de sålunda bedömda ej sakna intresse. Vi skola snart inse, att en ännu viktigare anledning att bilda oss klara och tydliga omdömen förefinnes, då vi nu gå att besvara frågan: *Hvilket inflytande har romanläsning?*

Det är allmänt erkänt att romanläsning, vare sig af god eller dålig beskaffenhet, såsom företrädesvis vädjande till inbillningskraften, utbildar densamma på omdömesförmågans bekostnad. För en person med sålunda uppjagad inbillning framstår nemligen det verkliga lifvet i en falsk dager, i det att det antingen uppfattas såsom tomt och bety-

delselöst, eller ock tillägges ett innehåll och en mening, som det icke eger. Dessa båda riktningar beteckna kanske den verkliga betydelsen af egenskapen: *att vara romanesk*.

Att olika ålder och temperament göra olika läsare mer eller mindre tillgängliga för denna skadliga inverkan af romanläsning är naturligt. Den mognade mannen eller qvinnan, hvars själskrafter vunnit jemnvigt och som i sin lefnads- erfarenhet eger ett stöd för omdömet, är föga mottaglig för densamma. Till och med ynglingen har redan i sin af studier mera upptagna tid och sin derigenom mera rediga och utbildade tankegång ett större värn emot dessa fantasiens vådor än den unga flickan och qvinnan*). Om han än egenat sig under någon tid åt en öfverdrifven romanläsning, så lemnar han dock i de flesta fall snart, med den leda, som hvarje omåttlig njutning framkallar, detta slags lektyr åsido.

Det manliga lynnet har för öfrigt ej en sådan mottaglighet för intryck, en sådan benägenhet att låta sig ledas af andras omdömen som det qvinliga. Gossen och ynglingen tvingas nemligen tidigt till beröring med lifvet, och uppfostras derigenom till egna iakttagelser öfver detsamma, genom hvilka hans omdöme skärpes. Då han på detta sätt småningom lärt sig tänka jemförelsevis sjelfständigt, omfattar han ej gerna en åsigt, utan att uppsöka grunderna för densamma.

Qvinnan deremot, hvars lif har så få *yttre* anknytningspunkter, hvilka taga hennes själsverksamhet rätt i anspråk, och som kanske just derigenom gjort sig känd för en större mottaglighet för intryck, en bristande inre hållning och sjelfständighet i omdöme, blir lätt vilseledd af än den ene, än den andre förf:s hugskott. Sjelfva den omständigheten att hennes eget öde sväfvat i det ovissa, — såsom fru Lenngren antyder, då hon sjunger: »Den make som dig blir beskärd, märk denna stora hemligheten» etc. — och måste för henne taga hela gestalten af en händelse, snarare än af en förutsedd och bestämdt afbidad uppgift, blir en grundval för inbill-

*) Vi hafva i ofvanstående iakttagelser ej tagit i betraktande de lämbibliotekens och tidningsföljetongens hejdlösa afnämare, hvilka i romanläsning endast söka ett slags opiat för själ och hjerta. För läsare af detta slag, likasom för hvarje öfverretad kropps- eller själsorganism, kan endast föreskrifvas fullkomligt afhållande från det missbruk, som framkallat det onda.

ningens verksamhet. Naturligt är också att romanen, eller skildringen af den olikartade utgången af kvinnans förhoppningar i hvad rörer kärleken och lyckan, skall i hennes egna drömmar finna många anknytningspunkter.

Romanläsningen måste således hos henne, lättare än hos mannen, framkalla den falska lefnadsuppfattning, som vi hafva kallat *romanesk*. Genom upprepad beröring med i denna lektyr ofta förekommande stridiga åsikter och grundsatser förvillas jemväl lätt de sedliga begreppen, emedan omdömet oftast ej tillbörligt granskar de förras halt. Då vi tillägga att den friska, naturliga känslan för enkla och sanna företeelser förslöas och likasom domnar, emedan den öfverretade fantasien alltför oafåtligt bringar henne i skakning genom konstlade medel, hafva vi påpekat de skadligaste följderna af en missbrukad och öfverdrifven romanläsning.

Romanens stundom förträffliga innehåll bildar ej en tillräcklig motvigt mot detta onda. Äfven den bästa roman tilltalar nemligen hufvudsakligen vår inbillning, hvadan faran för den senares öfverretning alltid blir densamma. De bättre skrifna romanerna erbjuda visserligen ett stort fält för eftertanken, såväl genom inlagda reflexioner, som genom sjelfva karaktersutvecklingen, men det är dock den af inbillningen uppdiktade handlingens gång, som mest fångslar och spänner uppmärksamheten. Detta är så mycket mindre ett fel, som de oeftergiftiga vilkoren för såväl återgifvandet som uppfattningen af det sköna och konstnärliga, äro just fantasi och känsla. Här gäller blott, liksom alltid, att något i sig sjelf godt, hvaribland vi äfven, ehuru naturligtvis med vissa förbehåll, räkna den konstform, som här afhandlas, blir genom missbruk i samma mån förderffigt.

Vi skulle vilja uppställa hufvudsakligen trenne vilkor, under hvilka romanläsningen kan blifva ej blott icke skadlig, men bildande och gagnande. Det första vilkoret torde vara: *att valet af detta slags läsning afpassas efter den läsandes ålder och erfarenhet*. Härigenom förvisas de ofta till stil och komposition snillrika, men till grundsatser haltlösa och dåliga romanerna, till en tidpunkt, då erfarenhet och urskiljning torde föranleda de flesta att efter första försöken lemna dem olästa.

En tillräcklig omväxling med allvarligare lektyr (såsom t. ex. af historiska och vetenskapliga arbeten, resebeskrif-

ningar, kritiska uppsatser m. m.) erbjuder äfven garanti mot den själens missriktning, som romanläsning lätt framkallar. De allvarligare studierna hindra nemligen inbillningen från att taga försteget för de öfriga själsförmögenheterna och att förblinda en ung läsares naturliga, ogrumlade blick för såväl karakterer som förhållanden. Den unga flickan skall t. ex. om hon i historien lärt känna den menckliga karakteren ej hålla till godo med sådana orimliga och naturvidriga karaktersskildringar, som den moderna romanen stundom innehåller. Naturens studium gifver henne en öppen blick för det sköna, det upplyftande och sannt tilltalande i densamma, som skall hindra henne ej blott att tillfredsställas af mången platt naturbeskrifning, men sätta henne i stånd att rent af bevisa dess oriktighet. Dessa studier hafva vant henne vid själsarbete och sjelfverksamhet, och detta leder oss helt naturligt in på det tredje, för läsare af alla åldrar lika vigtiga vilkoret för läsningens bildande inflytelse, — det, att man gör sig reda för sitt omdöme om det lästa. Genom omdömet intager man nemligen en sjelfständig ståndpunkt gentemot förf., och tillegnar sig ur hans verk blott det, som företrädesvis är värdt att behållas.

Man torde anse, att vi gått för långt, då vi, såsom här-
ofvan antyddes, tillskrifva romanläsningen ett bildande, ja, välgörande inflytande under ofvan nämnda betingelser. De flesta hålla den kanske för ett i bästa fall oförargligt nöje. Man torde dock kunna anse äfven detta nöje vara ett välbehöfligt tillfredsställande af hvad Ehrensvärd kallar »de glada behofven», behofvet af det »Sköna» (allt under förutsättning, att det är ett verkligt skönt, som framkallar detta nöje).

Vid närmare iakttagelser kan man också icke undgå att märka hvilken betydelse romanen tillvällat sig inom litteraturen under vår samtid; en betydelse, framkallad, dels derigenom, att så många öfverlägsna förmågor deruti nedlägga resultat af sin erfarenhet och lifsåskådning; dels derigenom, att den jemte tidningarne är den del af litteraturen, som mest och allmännast läses. Poesiens innersta väsende, likasom behofvet af och känslan för poesi, är visserligen densamma i alla tider, men *formen, uttrycket*, vexlar i enlighet med tiderna och menckliga yttre förhållanden. Sålunda tilldrager sig i vår tid »*samhällslifvets*» mäktiga utvecklingsgång

uppmärksamhet ej blott af den med poetisk uppfattning begåfvade individen, men äfven af hvar och en tänkande människa. Till följe deraf väljer diktaren helst dramats eller den dermed nära beslägtade romanens form till uttryck för sina infigvelser. Af samma anledning ega dessa båda konstformer öfvervigten i samtidens smak. Den snabba spridningen af verk, sådana som *Victor Hugos*, *G. Sands*, *Dickens'* m. fl. vittnar redan i och för sig om sanningen af detta senare påstående.

Men ej blott i dess egenskap att bereda ett berättigadt nöje, en lifvande konstnjutning, söka vi grunden för vårt påstående om romanens bildande inflytande, ej heller endast i dess numera större betydenhet såsom litterär produkt eller dess tillgänglighet för mängden. Hemligheten af dess största inflytande måste ligga deruti, att den är den friaste form, inom hvilken den menkliga anden kan meddela sin lifserfarenhet, sin ädlaste sträfvan, likasom sina hvardagligaste intressen, sin sorg likaväl som sin glädje. En trogen lyssnare till lifvets och händelsernas gång, dem han med åskådlig klarhet inflyttar inom ramen för sin berättelse, skildrar romanförfattaren äfven hela sin egen djupaste personliga erfarenhet och målar sålunda sig sjelf i sitt verk. Om vi således i romanen finna en spegelbild af lifvet, blickande oss till mötes ur djupet af en tänkande ande, kan väl då åskådningen och studiet af en sådan lifsbild undgå att utöfva ett bildande inflytande? Det finnes ingen kunskapsgrän, ingen åsigt, ingen skiftning af hjertats och tankens lif, som ej inom romanens form kan inneslutas, och, sammanväfd med berättelsen, liffigare tilltala oss än kanske eljest.

Sålunda blir romanen ett uttryck af dess författares lefnadsfilosofi och de yppersta sådana arbeten, hvaribland företrädesvis den sociala och karakters-romanen, hvilat oftast på en djup och ädel grund. Innebär icke den insigt i lifvets betydelse, som gifves oss genom en annans reflexioner, en uppfordran att söka klarhet öfver våra egna förnimmelser? Är ej umgänget med andra bildande på ungefär samma grund; och romanen, såsom en ersättning för bristande personligt umgänge, stundom i hög grad behöflig? Ensidighet i intressen och åsigter bekämpas genom lyssnande till andra röster än vår egen, genom vidgad blick öfver lifvet. Vinnes ej detta resultat till någon del genom romanens förmedling? Det bildande inflytandet

blir större eller mindre på grund af romanens beskaffenhet, alldeles som samtalen med en mångsidig, fint bildad person lemna större behållning än en hvardagsmänniskas kallprat. Dessa antydningar må vara nog, för att rättfärdiga vår åsigt, att romanen, såsom bildningsmedel, har en verklig betydelse, och att den på ett välgörande sätt kan befämja vår intellektuella utveckling.

Af dessa litterära alster hafva vi ock en stor mångfald, från den enklaste skildring af familjelifvet till den romantiserade framställningen af verldshistoriska händelser. Tendenserna äro i samma mån olikartade. Mot den afsigtliga tendensromanen invänder man till en början, att romanen, såsom ett konstverk, bör vara sitt eget ändamål. Den obemängda glädje, den känsla af hjertats förnygring, som njutningen af ett konstverk bör framkalla, förhindras nemligen då ett annat, om än så förnuftigt, bi-ändamål framträder deri. En tendens, i bemärkelse af syftning, får dock hvarje arbete, såsom ett uttryck af sin författares lefnadsåskådning och erfarenhet, men ju naturligare och ofrivilligare detta syfte framträder, desto högre står arbetet såsom konstverk.

2.

Vi öfvergå härmed till en kort öfverblick af den engelska romanlitteraturen.

Rikhaltig och omvexlande till sitt innehåll och i samma mån mångsidig i hänseende till formen och behandlingen, erbjuder denna litteratur ett stort fält för konstvännens och granskarens iakttagelser. Då man i romanen hufvudsakligen har att bemärka, dels *planen* (valet af ämnet och synpunkten, hvarutur detsamma blifvit fattadt) dels *behandlingen* (planens genomförande och sjelfva stilen), kan man på grund af öfverensstämmelse i det förra afseendet gruppvis sammanföra romanen i följande hufvudafdelningar: *den historiska romanen, karaktersromanen, familjeromanen, den religiösa tendensromanen, den sociala tendensromanen samt händelseromanen.*

Den historiska romanen, hvaruti skildras historiska, eller med en historisk tidpunkt förbundna fakta, i deras inre samband, samt den sedliga och poetiska betydelse de innebära, erfordrar vid behandlingen en objektiv åskådlighet i sjelfva

teckningen, på samma gång som den bör vittna om en djupare subjektiv lefnadsuppfattning hos dess författare. I skildringens objektivitet torde ingen historisk författare hittills uppnått en *Walter Scotts* erkända mästerskap. I sjelfva verket har han skapat denna genre (den historiska) inom hvilken, i hans eget land, högst få hittills kunnat följa hans fotspår. *Bulwer* har dock i »Pompeji sista dagar» m. fl. lemnat snillrika försök till historiska tidsbilder.

Karaktersromanen, i hvilken träffande, mångsidig och skarpt utpreglad karaktersskildring utgör det hufvudsakliga elementet, representeras af *Bulwer*, *Dickens*, *Thackeray*, *Brontë*, *G. Eliot* m. fl., hvilka der utvecklat allt det skarp-sinne och den människokänedom, som behandlingen af denna genre kräfver. Den kraftiga humor, den fina och bitande satir, den varma och osökta känsla, samt framförallt den djupa erfarenhet af sjäslifvet, som är det engelska författarelynnets egen, utvecklas här i hela sin rikedom. Då handlingen utgör det viktigaste underlaget för en fullständig karaktersutveckling, eller, med andra ord, då endast ett helgjutet handlingslif lemnar en klar föreställning om karakterens verkliga halt, kan den förstnämnda här så mycket mindre lemnas åsido. För karakterstecknaren, likasom för skulptören och målaren, är det i allmänhet af vigt att välja det rätta ögonblicket, den uttrycksfullaste positionen, för de framställda bilderna. Den förstnämnde bör nemligen förstå att gruppera de mindre väsendtliga händelserna omkring en hufvudhandling, som på en gång lemnar tillfälle åt karaktererna att framstå i klar och omisskännelig dager, och derjemte blir den enhet, hvilken sammanbinder innehållet. Detta finner man med mer eller mindre trohet iakttagas af de yppersta författare. Deremot förefinnas arbeten, som göra anspråk på att tillhöra denna genre, men som genom behandlingen *) i sjelfva verket sluta sig till den närmast följande, eller hvad vi kalla:

Familjeromanen. Här finna vi en detaljerad teckning af hemlifvets förhållanden, stundom ganska tilldragande genom sanning och enkel åskådlighet (*Cummins*, *Aguilar*, *Gaskell* m. fl.), stundom ock tröttande genom teckningens hvardaglighet och genom bildernas inneslutande inom en alltför inskränkt ram. Familjelifvet kan tvifvelsutan erbjuda ett stoff,

*) T. ex. en del af *Kavanaghs* arbeten m. fl.

värdigt konstnärlig behandling; men här erfordras kanske mera än någonsin den fina urskiljning, som sätter författaren i stånd att betona hufvudpunkterna, framhålla grundkarakteren, gifva taflan relief och lemna utrymme åt fantasien. Saknas denna takt hos författaren, erhålles en enformig och slafvisk kopiering af verkligheten, som lemnar ett otillfredsställande intryck. De bidrag, författare, sådana som *Wood*, *Lemon* m. fl. lemnat till denna afdelning romaner, hafva genom sitt ytterst torftiga innehåll och den svaga behandlingen förringat det anseende en och annan författare förlänat åt densamma. Nära beslägtad med denna är:

Den religiösa tendensromanen (*Wetherell*, *Sewell*, *Aguilar* m. fl.), i hvilken hemlifvet äfven spelar den största rollen, på samma gång som man deri sökt framställa den mänskliga karakterens utveckling, företrädesvis i religiös riktning. Den afsigtliga, stundom starkt betonade, tendens, som utmärker dessa arbeten, är i mångens ögon en förtjenst; nekas kan dock ej att redan denna egenskap betager dem nästan allt konstvärde. Föröfrigt likna dessa romaner de i den föregående gruppen upptagna äfven deruti, att de merendels sakna en förutfattad plan, en ej blott antydd, men verkligen genomförd grundidé — och sålunda ej i sig bilda något helt. De satiriska benämningarna af *barnkammar-*, *thévattens-* och *gubernantslitteratur*, som stundom gifvits dessa belletristiska alster, äro ostridigt i viss mån förtjenta. Å andra sidan måste man erkänna, att de flesta bland dessa arbeten vittna om ädla, ur sannt religiös grund upprunna tänkesätt och en stundom fin och sann uppfattning af hjertats inre verld (t. ex. *Yonge's* arbeten. Dessa författare skilja dock ofta redan här i lifvet »agnarna från hvetet», hvarigenom deras skiltringar få en blott halvesann anstrykning.

Den sociala tendensromanen, uppbyren af *Dickens*, *Kingsley*, till en del af *Bulwer* m. fl., återgifver samhälls- och verldslivets mångskiftande företeelser med alla dess skuggor och dagrar, hvilka här uppfattade och sammanställda medelst den fjerrseende blick, som endast snillet eger, få en egendomlig klarhet och åskådlighet. Det djupa samband, som förefinnes mellan den enskildes utveckling och samhällets yttre omgestaltning, lägges härvid ofta i dagen på ett sätt, som vittnar om det djupa allvar, den mogna besinning, hvarmed författaren öfvervägt sin uppgift. Läsa-

ren känner sig här mera än eljest uppfordrad att intaga den uppmärksamme lyssnarens, den vaksamme åskådarens ståndpunkt. Fantasien bestämmes och vägledes på hvarje stadium af studier och iakttagelser. Den sociala romanen framräcker i sjelfva verket, enligt Shakspeares uttryck, »en spegel åt naturen (här samhället) hvaruti den kan igenkänna sina drag», och blir derigenom, lätt förklarligt, af det högsta och mångsidigaste intresse för läsaren, på samma gång den sätter författarens förmåga på ett allvarligt prof. Men just svårigheten att rätt lösa den uppgift författaren af en dylik roman föresätter sig har afhållit de litterära medelmåttorna från att uppträda i denna genre.

Händelseromanen (*Collins, Braddon* m. fl.) har i senare tider tillvunnit sig mycken uppmärksamhet. En invecklad intrig, en plan, till hvilken oeftergifligt synes höra att den ena öfverraskande händelsen aflöser den andra, är här hufvudsaken. Dramatiskt lif och rörlighet förenas härmed, äfvensom färg och omvexling i stilen. Nära tillhands ligger dock den afvägen, att karakterstroheten rent af uppoffras för situationerna och bokens allmänna idé; äfvensom en rik uppfinningsgåfva stundom förleder författaren att öfverskrida sannolikhetens, ja, möjlighetens gräns. Man finner ock i ett och annat bland dessa verk ett afsigtligt bemödande hos författaren att företrädesvis väcka nyfikenhetens intresse, för hvilket syftes vinnande ej blott målningens sanning, men äfven dess skönhet och behag, mången gång uppoffras. Det hemska och dystert hemlighetsfulla blir dervid ofta innehållets viktigaste sida, hvarigenom läsningen af dylika arbeten helt naturligt ej kan skänka ett verkligt själsupplifvande nöje, utan blott en flyktig förströelse. Behandlad af en *Wilkie Collins*, som med en rik fantasi samt en egenomlig stil förenar omdömesgåfva och smak, blifva dock dessa romaner i allmänhet läsvärda. Att detta deremot icke är fallet med dem, som utgått ur *Braddon's* händer, skola vi i en följande uppsats närmare framställa.

Den lilla öfverblick vi här lemnat af några hufvudgrupper inom den engelska romanlitteraturen är visserligen ganska ofullständig, hvilket är en naturlig följd af stoffets rikhaltighet och det inskränkta utrymmet, men torde dock kunna tjena läsaren såsom en klav för vidare iakttagelser.

(Forts.)

Erika.

XVI. NÅGOT FRÅN VÅRA GRANNAR.

VI.

Små bref från Finland.

Vi tycka här i Finland, att vår hufvudstad, vårt ljusa, glada Helsingfors är en riktigt förtjusande stad, en verklig perla bland städer. Ja, det tycka vi, och det säga vi äfven helt naivt, samt inbjuda hvem det vara må att komma, för att se till, huruvida vi hafva rätt eller ej. Vi äro alls icke likgiltige för tyskens »wunderschön!» och fransmannens: »charmant!» Då dessa uttryck gälla vårt Helsingfors, tycka vi icke att de innebära någon öfverdrift.

Det är isynnerhet från sjösidan staden presenterar sig »alldeles superb!»; den står, tycka vi, riktigt inbjudande och välkomnande på sin strand, mötande känd och okänd med blickar af leende solsken.

Kommer der en, som söker nöjen och förströelser, så har den eleganta staden tillräckligt med soiréer och baler att bjuda på. Den har råd att låta på en afton åtgå tusentals mark, för champagne och glacer, för brinnande, rinnande, lågande, strålande blommor af socker. Ja, det har den visat prof på, och det har den heder af. Asiatiskt praktigt kan staden ställa en lakej på hvarje trappsteg till sina festsalar; ja, vi hafva verkligen ingen brist på lakejer.

Söker man ej nöjets lust, vill man odla sitt vett, utvidga sitt vetande, så är Helsingfors just rätta stället; här bildas man i en handvändning; ty staden bjuder på populära föredrag och behandlar äfven barn så normalt, att de ett, tu, tre, blifva klokare än gammalt folk.

Kommer man för att placera penningar — bevars, hvad de tagas emot! Innan man vet ordet af är man inne i förningsbanken. Penningar är just hvad den eleganta staden har behof af. Här finnes en sparbank äfven, ty fastän staden ej sjelf sparar, ser den ej ogerna att andra göra det i dess ställe.

Är man kommen för att uppsöka en gammal vän, så — fastän vänskap är något, som börjar blifva gammalmodigt, och staden piquerar sig af att vara midt upp i tiden — skall

den stå till tjänst med adresskalendern. Hvertill behöfdes väl en adresskalender, ifall man sjelf skulle begifva sig ut för att vägleda dem, som äro nog gammaldags att söka vänner?

Jag måste emellertid tillstå, att jag en dag kom till Helsingfors för att besöka en vän. Jag tittade i adresskalendern; hon bodde ännu i sin forna, så treffliga bostad med utsigt åt kyrkan och trädplanteringen. Jag hade vandrat vägen ditåt många hundra gånger. Att snedda öfver Salutorget (jag kom sjöledes) och sedan vandra genom esplanadernas vackra löfhalf, är att göra en den angenämaste promenad, som man möjligen kan göra i en stad; men att vid en dörr ringa och ringa förgäfves, utan annat svar än klockans gälla ton, det är att med ens beröfvas hela det goda intrycket, det är liksom en våt svamp skulle öfverfara en teckning, som vi knappast hunnit uppdraga och ej ännu fått betrakta.

Den angenäma promenaden tycktes mig nu vara gjord alldeles förgäfves. Der fanns ett fönster, genom hvilket jag kunde titta in. Pianot var öppet, gipsbilderna innehade sina gamla platser, bland dessa gossen med boken, som jag alltid tyckt mycket om, men som nu förtretade mig genom att sitta så fördjupad i sin läsning, som han alltid plägar sitta. På kanten af en vas hade en blomma klängt sig upp; hon såg på mig, jag tyckte till och med att hon nickade åt mig, men hvad? Icke förmådde hon i alla fall öppna dörren; hon var hjälplös såsom ett litet barn, hvilket man lemnat ensam. Det förekom mig liksom blomman ej kunnat vara ensam, liksom hade det bort vara någon inne, och jag ringde återigen. Nej, der fanns ingen hemma, det var då klart. — Andra vänner? — Ja, men andra äro icke hon. Jag var ej kommen för att söka mig ett tak öfver hufvudet, för att kläda om mig, och sedan fullfölja mina egna bestyr, jag var kommen för att råka henne. Hvar kunde hon vara? Icke var det visitdags, om hon eljest skulle haft för vana att göra visiter. Promenadtiden var också ej inne nu. Men för henne, som med sina promenader plägade förena hvarjehanda ändamål, kunde det nog vara den tiden. Att söka henne på esplanaden och i butiker visste jag skulle vara förgäfves. — I aflägsnare stadsdelar? — Ja, nu har jag det! — Jag begaf mig ut för att söka den bortkomna; jag kom, ledd af en

dunkel hågkomst, till Wladimirsgatan; der såg jag slutligen, ty den gatan är tröttsamt lång, en svartklädd person, i hvilken jag igenkände min väninna. Förtjust att hafva lyckats i mina efterspaningar sträckte jag begge händer ut emot henne, och här kunde jag opåtaladt göra det; ty Wladimirsgatan är icke någon fashionabel gata.

Hon tvekade att på en gång besvara begge mina handslag, men jag märkte, att hon gjorde det blott derföre, att hon bar någonting under sin kappa, och icke för det att hon stötte sig på sjelfva saken.

Jag undrade hvad det kunde vara, som hon bar så hemlighetsfullt, och hade jag varit Helsingforsbo, skulle jag ha frågat henne derom; nu tyckte jag att det kunde låta såsom småstadsaktig nyfikenhet, hvarföre jag blott beslöt att gifva akt på henne.

Sedan den ömsesidiga glädjen att återse hvarandra blifvit uttalad, frågade jag, hvart hon ärnade sig.

»Jag är på väg till sjukhemmet, och jag tänker, att du har lust att komma med mig dit.»

Utan att vänta på svar gick hon redan sin gata framåt; van som hon var att vid sitt förklädsband leda en hvar, visste hon, den englagoda, att jag nog skulle låta mig hennes anordning behaga.

Aldrig har jag såsom i hennes närhet rönt inflytandet af ett fromt hjertas makt, aldrig af någon känt mig blifva beherrskad såsom af henne.

»Du vet väl, att vi hafva ett hem för obotligt sjuka här nu?» sade hon.

»Jag har hört det och gladt mig deråt, men huru har det lyckats eder att få detta i gång?»

»Det är ett litet myrstacksarbete — många draga sitt strå, och det blir en stack. Så arbetas det ju allmänt i vårt århundrade. Gån till myran, sade den vise, och sedan verlden begynt följa det rådet, har mycket blifvit möjligt, som förr skulle ha varit rent af ogörligt; men årtusenden behöfdes, innan dessa ord blefvo fullt uttydda.»

»Fullt,» sade jag, »fullt uttydda! Siare och skalder kunna aldrig uttyddas fullkomligt; de äro, säger en tysk skald, klara såsom himmelen, men af oändeligt djup såsom den.»

»De finnas,» svarade min vän, »som skulle bestrida sanningen i den tyske skaldens ord, och kalla hans mening

tyskeri. — — Men jag vill åter tala om sjukhemmet. Uppmanad af den varmhjertade och värtalige professor hafva goda menniskor bidragit efter råd och lägenhet.»

»Och hvem väckte professorn på den funderingen?» frågade jag.

»Se, nu äro vi framme,» sade hon, glad att ej behöfva gifva ett svar, som egentligen ej behöfdes, emedan jag rätt väl visste besked, hennes svar förutan.

Inkommen på en gård, stannade vi utanför ett litet hus.

»Inrättningen kan ej ännu herbergera flera än tio sjuka, men vi hoppas att kunna utvidga den, vi hoppas på bättre tider,» sade hon och gick in att helsa på sina stackars skyddslingar, och nu märkte jag, att knyttet, som hon bar under armen angick dem.

Sjukhemmet har, för att kunna upptaga såväl män som qvinnor, två afdelningar. Föreståndarinnan för sjukhemmet, en medelålders fru, med ett varmt uttryck i blicken, var af mig redan tillförene känd och värderad. Allt hvad jag här såg, bidrog att öka min aktning för henne, som, icke af behofvet tvungen utan blott af kärleken nödd, valt denna uppoffringsfulla existens.

Gud styrke henne i de bedröfvansens stunder, som här ej torde vara få, och gifve henne kraft, liksom Han gifvit henne lust att arbeta i det ädla kall hon valt!

Der satt uti en länstol en lam qvinna, som under sin vistelse i sjukhemmet återfått sin förlorade talförmåga och derigenom glädjen att återigen känna sig »såsom en menniska bland sina likar». Der låg en stackars qvinna, som led af kräftan, och vid hennes sida dröjde den för alla lidande och hjälpbehöfvande i hufvudstaden välbekanta fru . . . ; den hulda tröstarinnan talade ur sitt milda hjerta tröstens ord till den arma qvinnan, hvars svar afgåfvos med det svenska uttal, som förråder härkomsten från andra sidan Bottenhafvet. Hon hade förlorat allt, som varit henne kärt, äfven sin moders land. Ack, der fanns mycken olycka, men också mycken barmhertighet, mycket lidande, men äfven mycken undergifvenhet samt rörande tacksamhet för lyckan att få böja det trötta hufvudet under kärlekens vinge och der få dö.

Ett stort antal af stadens fruntimmer af alla klasser verkar för inrättningen, som ej eger någon annan fond än den

heliga kärleksfond, hvilken den store Guden nedlagt i menniskors hjertan. Sjukhemmets gynnarinor föranstalta årligen en julmarknad, der arbeten af de sjuka utställas jemte insända gåfvor, och dessa julmarknader lemna vanligen en rätt vacker behållning, upplyste föreståndarinnan, af hvilken ni nu togo afsked i hennes eget rum.

»Jag hade tänkt besöka äfven barnhemmet i dag, men nu torde det vara tid att gå hem till mig,» sade min ledsagarinna. »Då du troligtvis dröjer här några dagar, så kunna vi vandra dit en annan gång. Du känner dessutom af gammalt denna, liksom sjukhemmet, under fruntimmersföreningens vård stående vackra inrättning. Då jag kallar inrättningen vacker, tänker jag ej på något yttre, utan på det moraliska intryck, man erfar, då man tager kännedom om de värlöses hem.»

»Huru många barn finnas för närvarande i barnhemmet?» frågade jag.

»Omkring sextio. Vi skola gå dit en af dagarne.»

Vi fortsatte vår väg och min vän berättade mig ett och annat ur dagens inre historia.

»Det är godt och lugnande att komma hit,» sade jag slutligen; der borta höra vi blott talas om edra nöjen, om eder öfverdådiga lyx, om damer så borttrasslade i bjefs och blommor, att ingen kan få reda på dem. Man måste sannerligen komma hit för att taga reda på, att här ändå finnes äfven ett hvardagslif, och att detta stundom, likasom vissa växter, drifver sina gagneliga frukter i det fördolda.»

»Du tänker på potatesväxten nu,» sade min vän leende, »hvarför nämner du ej dess ärliga namn?»

»Du misstager dig, om du tror mig vara så otacksam, och så opoetisk äfven, att ej kunna uppskatta Franz Drakes herrliga gåfva till den verldsdel, som sett honom födas. Icke många hafva såsom han återgäldat lifvets skänk. I nattens dunkel öppnar potatesblomman sin knopp, djupt i mullen växa de egentliga frukterna; potatesväxten lånar sig förträffligt till symbol; jag begriper ej, hvarföre poeterne ej vilja upptaga dess namn i sin ordbok. De gamles skalder skulle ej försmått det, icke föraktat potatesplantan för att hon är nyttig, och nutidens greker öfverräckte en bukett af potatesblommor åt sin unga drottning, i det ögonblick hon först beträdde grekisk jord. Fru Fama deremot talar hellre om

en prunkande rosenguirland, äfven om den vore gjord af papper, än om en naturlig potatesblomma, hellre om en lysande soirée än om en fortgående syförening, och det är väl, att hon gör så; ty hvad välgörenheten beträffar:

»Thu'es, dass es niemand weiss,

Und gedoppelt ist der Preis.»

»Ja, dock beror här mycket på utläggningen, skalderna hafva fullt upp med fraser för allting — men kan du säga, hvarföre vi ej, såsom vi väl borde, göra det goda helt enkelt för dess egen skull, utan att hvarken affichera eller dölja det, — samt hvarföre vi citera skalderna i stället för att tala för oss sjelfva, äfven då de säga något, som vi ej sjelfva känna och tänka?» frågade mig min ledsagarinna.

»Jag tror,» svarade jag, »att människorna genom en viss hemlighetsfullhet vilja förhöja och förlänga den njutning, som en god handling, en handling af välgörenhet och kärlek bereder dem; de älska att skilja sitt djupare inre lif från lifvet i den alldagliga verlden. För sitt hvardagslif hafva de ett språk, en hvar af dem, men för lifvet i känslans och aningens verld, för det lif, de i tysthet för himmelen lefva, låna de, då de tvingas att tala derom, gerna uttryck af dessa undantagsmänniskor, som de kalla skalder, och hvilka jag anser vara till, för att i detta stycke gå oss tillhanda. Men äfven der känslan ej uttalar sig i ord, blir den ett stoff, som ingår i handlingen, uppenbarar sig i det högre och lägre af lifvets förhållanden, uppenbarar sig der så mycket mera, måhända just emedan den mindre uttalas.»

»Ja, och så bestå vi sjelfva uppräningen till den saga poeterna förtälja, vi höra dem utsäga hvad vi sjelfva gjort, känt och tänkt.»

»Alldeles, blott att allt detta genomgått pånyttfödelsens process, fått en förklarad lekamen, som evinnerligen lefva skall.»

Elisa.

XVII. NYTT PÅ VÅR BOKHYLLA.

Läsning för barn af Zacharias Topelius. Första boken. Lekar. 1865. Andra boken. Visor och Sagor. 1866. Återigen har den svenska litteraturen fått ett värdefullt bidrag från *Suomis* land, hvilket vi böra skynda att tillegna oss, så mycket hellre, som vi lida verklig brist på inhemska goda barnskrifter. Vid jularna öfversvämmas man af dåliga öfversättningar från lika dåliga tyska eller engelska original, och af hundrade historier, som man genomläser, är det sällsynt att finna *en*, hvilken går ut på att uppfostra viljan, väcka pligtmedvetandet samt inplanta en sann och lefvande kärlek till fosterlandet. Inhemska författare, så när som på några få lysande undantag, anse det under sin värdighet »att skrifva för barnen», att befatta sig med något så ringa och oansenligt. Många föräldrar tycka det äfven kunna komma på ett ut, hvad deras barn läsa under fristunderna, blott de kunna lexorna i grammatikan och Euklides, spela piano och hålla sig raka, samt tala fremmande språk. Föräldrarnes åsigter i detta fall gå igen på barnen och ingen kan undra på, om de senare bli så onaturliga, att de aldeles lägga af det barnsliga väsendet, ja, blygas derför och i förtid antaga seder och skick efter gammalt folk. I en sådan tid är det med glädje man helsar en företeelse som dessa barnaböcker. Aldrig kan man vara nog tacksam mot en författare, som, då han upptäckt, huru en skef riktning allt mer gör sig gällande inom ett så viktigt område som uppfostran, lägger åsido en gren af litterär verksamhet, inom hvilken han skördat ett allmänt och välförtjent beröm, för att kasta sig med hela styrkan af sin kraftfulla vilja, sitt förakt för falskhet och lögn, sin glödande fosterlandskärlek, på ett fält, dit solens strålar hittills knappast kunnat tränga, till följe af den artificiella bråte hvarmed det hittills varit betäckt. Såsom ett bevis på hvarthän vår tids »förståndiga» föräldrar kunna bringa sina brådmogna underbarn, vilja vi omtala att vi just i dessa dagar ha sett två praktexemplar af barn, begge gossar, af hvilka den ene om tolf år högtidligen förklarade »att det var roligt att läsa lexor, men tråkigt att läsa roliga böcker», och den andre, en ung man om åtta år, som då han på en barnbal tillfrågades, hvarföre han icke lekte med de andra gossarne, svarade, med

en sirlig bugning åt några lika gamla flickor: »åh nej, jag vill hellre språka med damerna». Nog hade dessa barns föräldrar skäl att vara stolta öfver en dylik uppfostran! För sådana föräldrar och sådana barn har Topelius skrivit en särskild liten berättelse, med titel »*Om Nora, som ej ville vara barn*». Man ser der huru mycket en lillgammal flicka lider af sin önskan att afstå från barnsliga nöjen, huru hon kämpar med sig sjelf för att glömma sina unga år, samt huru slutligen det goda inom henne tar ut sin rätt och hon återvänder till sina oskyldiga lekar.

Vi anse det ligga en omätlig vigt uppå, huru barn använda sina fristunder, huru de leka, hvad de läsa. Man skulle nästan kunna säga, att de föräldrar, som icke taga reda på sina barns lekar, alldeles icke känna dem. »Leken är för dem samma verklighet», säger Topelius, »som handlingen för den vuxna människan; följaktligen ett behof och en lifsytring». Det är på denna sanning, som författaren stöder sig för att söka ordna lekarne, gifva dem en bestämd form och ett visst syfte. Den första delen innehåller derföre små upptåg, lekar, skådespel, äfventyr, enkla och lätt anordnade, blott man kan erhålla nog många medspelande; flera lämpa sig bäst för ungdomen i en skola, såsom Rinaldo Rinaldini m. m. Af dessa skådespel äro några så barnsligt ystra, qvicka, sprittande af lif och lefnadslust, att man ovilkorligen försättes tillbaka till den tid, då barnet fick vara barn i allsköns frihet. Intet pjunk, intet torrt moraliserande förekommer här, »utan man känner att fönstret blifvit öppnadt och att den friska luften strömmar in genom barnkammaren».

Vi äro ledsna att sakna utrymme för hela det präktiga företalet till första boken; vi uttaga blott derur följande punkter, som visa till hvad ändamål författaren skrivit sin bok och hvilka brister i tidens riktning han anser sig kallad att afhjelpa.

»Det hvarpå vår tid lider brist och derföre mest behöfver, det är fasta karakterer. Men huru utbilda sådana, utan ett hälleberg af granit, ur hvilket viljan hemtar sitt jern? Det är den grundfasta, allvarliga gudsfruktan, som saknas i hemmet, i skolan, i barnböckerna, alltför ofta äfven i kyrkan, och derföre är allting löst.

»I stället pluggar man i de stackars barnen en bråte utaf moral; likasom kunde man plocka frukten utan att först

hafva trädet. »Söker först efter Guds rike, så faller eder allt detta till.» — — — — —

»Man borde akta sig att störa barnens lugn i förtid. Lifvet arbetar på söndring allt ifrån vaggan, men hvarje sann utveckling sker gradvis. Hvarför icke låta plantan rota sig i den svala jorden, tills hennes tid är kommen? Hvarföre plantera henne i krukor och ställa henne att brådmogna i solbaddet? Oändligt många föräldrar, lärare och författare gifva sig ingen ro, innan de fört ormen i paradiset; innan de lyckats antända den förtidiga, allt förhärjande reflexionen. De kära barnen få ej lemnas att växa i ro med deras glada tro på lifvet, deras lyckliga endrägt med naturen och med sig sjelfva. De skola i blinken bli så utmärkt förnuftiga. De få dagligen höra huru den blå himlen är endast en tom luft, och den gyllene morgonskyn endast ett duskigt moln; huru lekens kung bär en krona af papper och huru barnkammarens gränslösa verld är endast en förstuga till skolan. Deraf blifva de ock så »förnuftiga», många bland dem, att de vid tio år mästra far och mor, vid femton år Gud och fäderneslandet. De äro invigda i mycket, om hvilket det vore bättre att vara okunnig, och deremot okunniga i det, hvarpå den sanna lyckan hvilar. Arma, sjelfviska, rotlösa, vissnade barn, utan fäste i himmelen eller på jorden, de äro trötta vid lifvet, när andra börja att lefva.

»Finnes der spännkraft i viljan, så kan ännu mycket godtgöras. Men det som aldrig kan ersättas, det är en vissnad, härjad, smågammal barndom. Dessa väsen med en förtorkad rot kunna blifva goda, nyttiga, verksamma, upplysta, men sällan *lyckliga* menniskor».

Den andra delen börjar likaledes med ett förträffligt företal, samt innehåller en mängd visor och sagor, hvarannan i bunden och hvarannan i obunden form. Det är svårt att afgöra, i hvilkendera författaren lyckas bäst, men säkert är att få eller inga bättre »skrifter för barn» blifvit utgifna på svenska. De flesta visorna och sagorna hafva ett moraliskt eller religiöst syfte; i andra spåras en innerlig kärlek till fosterlandet; ungdomen uppmanas att genom försakelse, arbete, sparsamhet och alla andra dygder, bland hvilka författaren mest värderar *sanningskärleken*, göra »sin sköna, stora moder, Finland, rik och aktad bland nationerna». Huru innerligt önskad vi icke, att alla svenska barn skulle tänka så stort om

Sverige, att de skulle blifva genomeldade af kärlek till fäderneslandet, att föräldrar ville lära barnen i tid att försaka och umbära, i stället för att uppmuntra till och sjelf föregå med exempel af fåfänga och slöseri! Mätte vi aldrig glömma att våra barn en gång skola blifva qvinnor och män, att fäderneslandets öde beror af deras ståndaktighet, mod och förmåga att försaka allt för detsamma!

Författaren anmärker sjelf, att hans språk ej alltid är regelrätt, ty om så vore skulle dialogen blifva för stel i barnens mun; en annan och viktigare anmärkning skulle vi vilja göra angående de trollerier, förvandlingar och englauppenbarelser, som ofta förekomma, icke såsom bild utan som verklighet i den lefvande, sköna barnaverlden. I *sagorna* kunna de lätt förklaras, såsom öfverlevvor af folktron från en länge sedan försvunnen tid; barnet förstår lätt, att berättelsen är en saga, och bilderna förblinda eller förvilla ej dess förstånd. Men då man inför englar midt uti hvardagslifvet, såsom t. ex. i den vackra berättelsen *Då det är midsommar*, månne detta ej tjenar att vilseleda begreppet, att låta barnet vänta af verkligheten, hvad hon aldrig kan gifva? Och finnes det icke så mycken äkta poesii i lifvet och naturen, sådana de äro, att den kan anslå de djupaste strängarne i ett rent barnahjerta, icke lyckas man deri genom införandet af öfvernaturliga elementer. All öfverdrift är farlig, och då man föresätter sig att bota en gifven missriktning, får man taga sig till vara, att ej falla uti en annan, ett sträfvande som oftast skjuter öfver målet. Någongång förefaller det oss till och med, som om författaren nog hastigt lät *belöningen* följa en god gerning. I sjelfva verket blir man belönad för hvarje god handling, men den himmelske Fadren döljer ibland för oss belöningen länge, på det vi skola lära oss att göra det goda för dess egen skull, och böra vi ej likna honom deri, i vårt handlingssätt till barnen?

För att lemna våra läsare en föreställning om författarens älskliga framställningssätt och djupa känsla, vilja vi göra några utdrag ur tvenne af berättelserna, som, ehuru de äro så skrifna att de tillfredsställa den mest granntyekta smak, tillika äro så lättfattliga, att hvarje barn kan förstå och älska dem. Den ena, med öfverskriften *Musti*, omtalar huru tvenne syskon bodde med sin mor i ett litet torp i skogen, hvilket lydde under en stor herregård, som fordom tillhört deras fa-

der, och hvars nuvarande egare var hård »emot de forne egarne till hans gård». Den enda glädje de egde var en pudelhund vid namn Musti...

»Den gamle, svarte Musti var
Ett arf från forna bättre dar.
Han var en fremling, sade mor;
Han var en född spanior.

— — — — —
Nog hade han sin tid också
Fått äta fläsk med smör uppå,
Men nu så tog han saken kallt
Och morrade och svalt.

Så länge han var ung och stark,
Så kom han hem från skog och mark,
Än med en hare, fångad upp,
Än med en tjädertupp;

Och viftade på svansen nöjd
Och slekte sig om mun med fröjd;
Tills alla del af steken fått;
Då fick han ock sin lott.»

Sedan blef det annorlunda och mor kunde ej fördra' att se Musti svälta på gamla dar.

Och fast hon länge med sig stred,
Och fast det nog i hjertat sved,
Så tog hon Musti med och gick
Och Musti följde qvick.

Till herrgåln kom hon om en stund.
»Säg, herre, vill ni ha min hund?
Han många konster kan, och jag —
Jag har ej bröd i dag.»

Den rike herren drog på mund.
»Må gå, nog föder jag en hund.

Der har ni pengar; gå er väg!
Hvad vill ni mera, säg?»

Och mor gick ensam hem och gret,
Och barnen, i sin ensamhet,
De snyftade vid kojans dörr,
Der Musti legat förr.

»Gråt icke, kära barn,» sa'd mor;
»Nu Musti som en herre bor,
Nu får han äta mjölk och gröt
Och mången kaka söt.»

Och när hon sade, hördes re'n
Ett krefsande på dörrn och se'n
Ett morrande så välbekant,
Att... var det riktigt sannt?

Ja, det var Musti, det var han,
Det var han sjelf och ingen ann'.
Han hade rymt från mjölk och bröd
Till gamla hemmets nöd.

— — — — —
Och barnen skreko högt af fröjd,
Och Musti morrade förnöjd;
Men mor från ögat strök en tår
Och sade: »Musti går!»

— — — — —
Men Musti kom tillbaka. Än
Tre gånger fördes han igen;
Fick ömsom stek och stryk; — men nej,
Der blef vår Musti ej.

Och tredje gången, när, som förr,
Han krefsade på stugans dörr,
Då bar den kloka, trogna hund
En kaka bröd i mund.

Och lade den för barnens fot
 Liksom att blidka modrens hot,
 Liksom att säga: ingen nöd!
 Nog skall jag skaffa bröd.

Då fylldes goda modrens blick
 Af tårar. Hon till herrgål'n gick
 Och sade: »edra pengar tag
 Men Musti håller jag.»

»Den rike, när han det förnam,
 Så blef han rörd och allvarsam,
 Och sade: »trohet uti nöd
 Är mer än guld och bröd.»

Och se'n så sade han än mer:
 »Nu vill jag blifva god mot er,
 Nu vill jag ge er mat och gull
 För trogne Mustis skull.»

När mor kom hem, så blef det fröjd,
 Och Musti morrade förnöjd,
 Och nu har Musti morrat ut,
 Och nu är sagan slut.»

Den andra berättelsen har författaren kallat:

Lilla Skrållan eller *Det skrynkliga förklädet*.

»I småbarnsskolan gick i fjol
 En liten snäll och fattig flicka,
 Med ögon som en sommarsol
 Och rutig halsduk, randig kjol,
 Och strumpor, som hon sjelf lärt sticka.

Fastän hon var ett fattighjon,
 Var hon så ren, den lilla fjollan,
 Och snygg om näsan, blank om skon,
 Men skrynkligt förklä' hade hon,
 Och därför kallades hon *Skrållan*.

Hvad hjälpte det, att hon var klok

Hon intet låtsade derom,
Men inom sig så log hon stilla.

När Skrållan kom till skolan nu,
Förlägen, rädd och röd om näsan,
Begynte barnen sjuttisju
Att titta bort till skamvrån — hu!
Der Skrållan skulle få sig snäsan!

Men lärarinnan sad': »min vän,
Kom hit, min kära, lilla tippa!
Väl är ditt förklä' skrynkligt, men
Nu vet jag rätta orsaken,
Och skamvrån skall du nu få slippa.

»Visst är det bra att putsad gå
Och vara mån om sina kläder;
Men mycket bättre är ändå
Att vara i sitt hjerta så,
Att det båd' Gud och menskor gläder.

»Och efter förklä't skrynklets, när
Du gick att ved åt mamma samla,
Så tag det nya förklä't här,
Och det med samma hjerta bär,
Som du har burit förr det gamla.

»Men att ej det må skrynklas ner,
Så skall jag ved åt mamma skicka.
Och »Skrållan» är ej öknamn mer,
Det är ett namn, som heder ger,
Och det har du förtjent, min flicka!»

Så sagdt. Och alla barn i fjol,
De tyckte just precis detsamma;
Och Skrållan sken just som en sol
Uti sitt förklä' och sin kjol,
När hon gick hem igen till mamma.»

Vid en jämförelse mellan första och andra delen af dessa barnböcker, tycker man sig finna att författaren i den senare

kömmitt till en allt klarare insigt om naturen af sin uppgift och att han icke blott hört »engelens» uppmaning att »skrifva för barnen», utan att han åtlydt den och ledd deraf fortfar att teckna sina barnabilder med allt renare, sannare och enklare drag. Nekas kan icke att den förra är mera sprittande glad och qvick, men den andra är *mera barnafromt ren*. Vi hafva hört en god moder säga härom: »Ett rent oförderfvadt barnasinne kan ej fatta och förstå sådana typer ur barnaverlden, som Axel och Rosina i »Var god mot de fattiga» eller som Axe och Skida i »Sanningens perla». Jag blygdes för dessa karakterer inför mina barn; då de läste dessa stycken högt för mig, kändes ett stygn i mitt hjerta öfver, att de sålunda skulle lära att så mycken falskhet, så mycken högfärd *kunna* finnas i barnahjertan, något hvarom de förut ej egt ringaste begrepp. Jag ville i detta hänseende tillämpa författarens egna ord i sitt företal: »man borde akta sig att störa deras lugn i förtid». Ej heller tycker jag rätt om »Den tappade kängan», tillade hon; »den är utan all fråga mycket qvick och rolig, men madam Ströms ogrundade beskyllning, att den lilla flickan stulit, hennes bemödanden att sedermera muta »polisen», då hon kom underfund med att flickan var hennes systerdotter, på det ej sak skulle göras af hennes misstanke, »polisens» spekulation att gifta sig med gumman för att komma åt flickans genom ärlighet förvärfvade pengar — allt detta kan väl vara sanna taflor ur lifvet, men denna lifserfarenhet bör man ej vara angelägen om att i förtid meddela barn. Ännu en sak: ett lifligt barn, roadt af madam Ström och Pradajerskan, bombarderande hvarandra med diverse löjligen epiteter, kan ganska lätt falla på den tanken att härma dem i umgänge med kamrater och syskon, hvilket ju ej skulle mötas med gillande?»

Denna förkärlek för afskräckande skildringar af det stygga och fula är ett gemensamt fel hos flertalet af dem, som skrifva för barn, och röjer sig äfven, såsom den moderliga anmärkningen antyder, i första delen af Topelii barnböcker. I den senare åter framhåller författaren mera det godas och skönas vinnande makt och har derigenom, enligt vårt sätt att se, tagit ett stort steg framåt, som låter oss hoppas en stigande fulländning i de kommande bilder, vi ha att vänta af hans barnkära hand. För den som står i så nära förening med »naturens engel» är det lätt att gå framåt — vanan att lyssna

skärper örat, för den till kärlek och andakt stämda själen försvinner så småningom alla missljud, det helgade hjertat förnimmer alla himlens harmonier . . . väl den som sedan, likt sagornas och visornas älsklige författare, kan kläda dem i jordiskt tungomål!

-en-ny.

Evangeliska taflor af Lobstein. Vi ha hört detta lilla arbete lofordas af så många fromma och rättänkande läsare, att vi med godt samvete kunna förorda detsamma till alla dem, som redan af föregående arbeten lärt att känna och älska den milde och varmhjertade förf:n. För egen del måste vi dock erkänna, att vi behöfva en kraftigare själens näring och att vi föredraga ett af *Bibels anda* i rikaste måtto genomträngdt men i dess *bokstaf* mindre slafviskt fänget framställningssätt. Öfversättningen är förträfflig.

Molnet med silfverkanten, är en af dessa hjertliga och välmenande berättelser, som stå på gränsen mellan uppbyggelseboken och novellen, och hvilka innehålla många af dessa »djupa sanningar i lätta dräkter», hvilka blifvit ett af vår tids med förkärlek anlidade uppfostringsmedel.

Reader.

XVIII. ÖPPEN TALAN.

Redan länge ha vi haft för afsigt att under denna rubrik intaga insända genmälen å föregående artiklar, äfvensom andra uppsatser, hvilka vi väl vilja medgifva ett rum i tidskriften, utan att dock göra oss ansvariga för deras innehåll. Bristande utrymme har hittills hindrat utförandet af denna afsigt. Som dock på senare tiden allt flera dylika artiklar blifvit oss tillsända under vädjande till »redaktionens kända liberalitet» göra vi i dag en början med en uppsats i ett ämne, om hvilket författaren säger, att »då det företrädesvis berör qvinnan, borde det ej med tystnad förbigås i en tidskrift tillegnad qvinnan». Detta uttryck saknar ej sitt berättigande, men dels ha vi verkligen ansett den ifrågasatta »stora sociala reformen» af så underordnad vigt att vi ej tyckt oss behöfva taga den i öfvervägande; dels ha vi af flera orsaker önskat att i denna fråga stanna på neutral grund. Då den emellertid sålunda tvingat sig på oss ha vi ej velat afvisa den och lemna därför plats åt den insända uppsatsen, så mycket hellre som dess författare betraktat förhållandet ur en helt ny synpunkt.

Vår insändare torde dock benäget ursäkta, att vi gjort

åtskilliga modifikationer och uteslutningar i uppsatsen, då vi ej på andra vilkor ville lemna den plats i tidskriften *).

»**Aristokrater äro vi alla**».

(*Några ord i anledning af den s. k. frökenreformen.*)

Då denna sats för ett eller par decennier tillbaka illustrerades af vår qvicke och humoristiske Jo. Jo., ansågs den måhända af mängden såsom ett splitternytt uppslag i våra samhällsfrågor. *Le tiers état*, som småningom tillväxt i makt, inflytande och anseende, som så väl i afseende på bildning som på förmögenhet i många fall kunde täfla med adeln, betraktade dock denna senare med sneda blickar, mumlande med eller utan skäl öfver obehöriga privilegier, aristokratisk högfärd o. m. d. Men aldrig föll det dock förstnämnde samhällsklass in att förmoda, det äfven *den* kunde göra sig skyldig till aristokratiska lyten, ett förhållande, som ansågs än fjernare från de klasser, hvilka stodo lägre på samhällsskalan. Ej underligt då, om satsen: »*aristokrater äro vi alla*» väckte ett visst uppscende; men som sanningen alltid, om den också ej ljuder behagligt för allas öron, dock vinner genklang hos några, hände sig äfven nu, att man hörde en och annan erkänna, att nämnde påstående ej var så alldeles ogrundadt.

Sedan dess ha vi gått jätttesteg framåt. Skrankorna mellan frälse och ofrälse ha blifvit mer och mer nedrifna, de förra hafva förlorat sina flesta och viktigaste privilegier, giftermål mellan adliga och oadliga höra till ordningen för dagen, och i sällskapslifvet ser man ingen skillnad mellan bildade personer med eller utan sköldemärke. Man borde väl derföre förmoda, att dessa senare skulle känna sig nöjda med den jemnlighet, som i sjelfva verket inträdt, på några få undantagsfall när. Men om detta än är händelsen med de sansade och förståndige, så finnes dock ett parti, som ej vill låta sig nöja så länge det än ges några titlar och benämningar, hvilka äro exklusiva för adelns medlemmar. Dessa vill man likväl ej borttaga, för att ersätta med den gemensamma benämningen medborgare eller medborgarinna, men man äflas att göra dem till allmän egendom. Att börja med ropar man: »bort med mamsellerna! Vi vilja ej ha annat än frökisar, det är förnärmande för en ung dam af borgerlig härkomst att kallas mamsell, då hennes välborna syster benämnes fröken — vi vilja ej mer några borgerliga namn och titlar — *aristokrater äro vi alla* . . . lefve jemnligheten!»

Åtskilliga bland våra tidningar, som anse sig för vår civilisa-

*) Som vi ej kunna gå våra insändares önskingar till mötes, utan att för deras räkning tillägga några blad, se vi oss tvungna att bifoga det vilkoret, att *insändare af gemälen å föregående artiklar eller af andra uppsatser, hvilka författarne önska ofördröjligen införda, under ofvanstående rubrik, förbinda sig att derför betala 2 rdr rmt per tryckt sida*; — Redaktionen dock alltid förbehållet att bestämma, huruvida artikeln kan anses berättigad att erhålla en plats i tidskriften.

tions fackelbärare, togo den viktiga reformen under sitt särskilda beskydd och förklara högtidligt, att de ej vidare ämna erkänna några mamseller. Mamsellerna skola nemligen promoveras till frök-
nar, jungfrurna till mamseller, och sedan förmodligen allt vidare framåt, till dess vi hunnit den lyckliga jemblighetshöjd, att vi med full tillförsigt kunna uttala: *aristokrater äro vi alla*, och alla ogifta qvinnor inom Sveriges landamären få göra anspråk på frökentiteln *).

Men mamsellerna sjelfva, hvad säga väl de härom? Mig veterligen hafva de aldrig blifvit hörda i den samhällsviktiga frågan. Men då skapelsens herrar, som ju *icke* äro bekajade med fåfänga, väcka ett förslag, hvilket dock har ett förunderligt slägttycke med en svaghet, som man eljest öfverenskommit att företrädesvis påbörda Evas döttrar, taga de naturligtvis för afgjordt att det skall helsas med acclamation af det svagare könet. Nekas kan visst ej, att de i många fall se sin förmodan besannad och att mer än en ung dam af borgerlig härkomst, men med välborna vanor, mer än en mamsell i anspråkslös samhällsställning, men med högtsträfvande sinne, känner sitt öra smekt och sin fåfänga smickrad af det i deras tycke mer väljudande tilltalsordet: »fröken».

Men manne just de *bästa* qvinliga medlemmar af de samhällsklasser, som sålunda skola befordras, verkligen önska och eftersträfvade en dylik förändring? Jag vågar påstå att så ej är förhållandet och jag skulle kunna framdraga mer än ett bevis derpå. Hvar och en, som hyser den åsigten, att personligt värde ligger i något annat än en tom titel, måste tvärtom känna sig förödmjukad deraf. För hennes öron låter den nybakade frökentiteln såsom ett slags gäckeri, och den, som använder den till henne, måste hon anse såsom en *narr*, hvilken sjelf är nog fåfäng för att tro sig göra henne en glädje dermed, eller ock finner hon sig förnärmad af, att han betraktar henne såsom en dåraktig fjolla. Ganska betecknande är i detta fall anekdoten om, huru på en bali i en landsortsstad, en bodbetjent, som ville visa sig tillhöra framåtgåendets elitecorps, tilltalade sin dam med »fröken». Denna, en aktningvärd och förständig borgaredotter, anhöll då ganska allvarsamt att han ville låta bli att »drifva» med henne.

Det är därför jag här, i dessa mina förörättade systrars namn, ber att få inlägga en protest emot ett förslag, som visst synes tillkommet för att smickra den qvinliga fåfängan (den manliga skola vi ej här tala om), men som i sjelfva verket är nedsättande för qvinlig sjelfkänsla. Tro mig, det finnes ganska många mamseller, hvilka hafva

*) »Reformens» anhängare synas ej i detta fall vara rätt ense, ty under det en af de ifrigaste tilltalar sin städerska »fröken», hafva vi hört ett gift fruntimmer af mer aristokratiskt sinnelag deremot förorda densamma såsom ett medel att skilja husets döttrar från »husmamsellen». På invändningen att denna ju kunde vara lika berättigad att antaga berörde titel, svarades: »äh, för en *tjenare* kan det väl ej komma i fråga».

den stoltheten att vilja hålla lika mycket på sin titel som någon fröken på sin.

Man har såsom ett skäl för reformen anført, att våra grannar, Norrmän och Danskar, begagna frökentiteln för alla ogifta qvinnor *) (damer?). Jag är ej nu i tillfälle att kunna kontrollera denna uppgift, men vet bestämdt att för några år tillbaka så *icke* var förhållandet i Norige, der ett ganska hyggligt och efter allt utseende bildadt fruntimmer, som jag på en ångbåt tilltalade med »fröken», genast svarade: »nei, de maa sige Jomfru». Vare nu härmed huru som helst, så har dock den, som framdragit detta skäl för förändringen, dermed visat sig vilja ockra på ett af våra nationalfel, nemligen: *efterhärminingslusten*. Skola vi då aldrig vinna den *sanna sjelfständighet*, som sjelf pröfvar, dömer och behåller det bästa, utan att först rikta blicken på utlandet, för att inhemta »huru der brukas».

Ett annat skäl skall vara osvenskheten af det förkastade ordet »mamsell», hvarmed man nu i hast kommit underfund. På samma gång man föreslår att följa ett hos *en* fremmande nation vedertaget bruk, finner man förnärmande att bibehålla *ett* af de många ord man hemtat från *en annan* fremmande nation, ehuru detta för längesedan vunnit medborgararätt i svenska språket. Hvilken consequens i åsigt!

Ännu ett tredje skäl, som jag hört anföras, är lättnaden att i conversationen med ogifta fruntimmer använda endast tilltalsordet fröken, då höfligheten fordrar, att man till mamsell lägger namnet. Väl har jag hört många af våra unga herrar beskyllas för stor beqvämlighetskärlek, men att denna skulle gå så långt, att de med den ifrågasatta reformen hufvudsakligen afsåge en lindring i besväret att föra en conversation, detta hade jag dock ej kunnat föreställa mig, om jag ej hört det af deras egen mun. Den öfverklagade svårigheten är dock, tyvärr, ej härmed helt och hållet afhjelpat, då vi i våra sällskapskretsar äfven träffa fruar och herrar, som ej tycka om att höra sig kallas »frun» och »herrn». Huru då ställa till med dem? Bäst blir väl att på samma sätt befordra dem och upphöja alla fruar till »hennes nåder» eller friherrinnor, och alla herrar till baroner. Det vore åtminstone att handla consequent.

Eller se här, ett annat förslag, som framför andra borde omhuldas, så väl af dem, som önska mer ledighet i conversationen, som af dem, hvilka finna det för besvärligt att säga mamsell A., mamsell B.; o. s. v., nemligen att helt enkelt utbyta alla titlar mot det enkla, lätt uttalade lilla ordet »ni». För att ej dermed anses påflugen (men månne det är *mindre* påfluget att tvinga benämningen fröken på frun-

*) Att denna s. k. reform ej i Norige försiggått utan alla anmärkingar, kan dömas af ett yttrande af den humoristiske författaren H. Schulze, då han i sina Skizzer og Fortellinger vid skildringen af »det norske Snobberiet» uttalar sin djupaste beundran för den stora seger Snobberiet på de sista tio åren vunnit vid att ophöje en »umaadelig Mængde Madamer i Fruestanden, og vid at slaa mindst 50,000 virkelige Jomfruer ihjel og laade dem staae op som Frökener.»

timmer, som ej eftersträfva den?) kan man ju vid conversationens början göra sig underrättad om, hvilket tilltalsord, som önskas och gerna må de, som anse sitt värde förhöjas af frökentiteln, hugnas dermed.

Enligt mitt enfaldiga förmenande är det likväl hvarken det ena eller andra af de uppgifna skälen, som egentligen ligga till grund för den omordade frökenreformen, utan helt enkelt några svagheter, hvilka man ej kan fränkänna det svenska nationallynnet. Ingen vill dock gerna erkänna sina fel och brister, utan man söker derföre bemantla dem med vackra ord och fraser. Dit hörer väl ock den beprisade jemnligheten, hvilken så många falska profeter bära på sina läppar, men för ingen del vilja bevisa med sina handlingar, ty den satsen står fast, att *aristokrater äro vi alla*, och ej minst de, som gjort till sin lefnadsuppgift att draga i härnad mot allt hvad aristokrati heter.

För min egen del bekänner jag gerna, att jag har den svagheten att lika högt värdera mina föräldrars ofrälse namn, som någon högvälboren kan skatta sitt, och jag blyges derföre aldeles icke för den borgerliga titeln framför detta namn. Den vill jag också ej utbyta mot någon annan än möjligen en dag mot den af fru; men skulle ödet ej så foga, anhåller jag ödmjukast att få lefva och dö som

Mamsell C.

XIX. VÅR PORTFÖLJ.

En af de dyrbaraste menskliga rättigheter har ånyo blifvit den svenska qvinnan förvägrad, i det förslaget om upphäfvandet af giftomannarätten, enhälligt antaget i andra kammaren, afslagits af den första.

Förslaget om dödsstraffets afskaffande har äfven för denna riksdag fallit, dock blott med en enda rösts pluralitet.

Inför Frankrikes lagstiftande församling har nyligen efter en lysande diskussion framlagts och antagits en ny lag rörande folkundervisningen, enligt hvilken bland annat 8,000 nya flickskolor skola komma att upprättas, samt ej mindre än 13,000 lärarinnor i sömnad tillsättas.

Stuart Mill har föreslagit ett amendement till engelska ministèrens reformbill, hvori han yrkar att ogifta qvinnor och enkor måtte, i fråga om rösträtt, erhålla samma befohgenhet som män.
